

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»
ФАКУЛЬТЕТ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ, ПРАВА
ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

*Кафедра міжнародних
відносин і політичного менеджменту*

Клим Олександр Олегович

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

“ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ФІНАНСОВИХ САНКЦІЙ ЯК ІНСТРУМЕНТУ МІЖНАРОДНОГО ВПЛИВУ”

Спеціальність: 292 “Міжнародні економічні відносини”

Допускається до захисту

Протокол № _____

від _____

завідувач кафедри

міжнародних відносин

і політичного

менеджменту

д.н.держ.упр.,доц.,

Вікторія ЗАГУРСЬКА-АНТОНЮК

(підпис)

Науковий керівник

д.е.н. Т.О. Власюк

(підпис)

Рецензент

д.н.д.у., к.е.н В.В. Ксендзук

(підпис)

**Житомир
2024**

Я, Клим Олександр Олегович, цим засвідчую, що представлена до захисту бакалаврська робота виконана на основі власних наукових досліджень. Текст не містить доробку інших дослідників без відповідних посилань на їх праці.

Я попереджений про те, що буду недопущений до захисту, а в разі отримання диплому – буду позбавлений його відповідно до чинного законодавства України.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ФІНАНСОВИХ САНКЦІЙ	7
1.1 Поняття фінансових санкцій та їх роль у міжнародному впливі.....	7
1.2 Методи оцінки ефективності фінансових санкцій: економічні, політичні, соціальні.....	12
1.3 Аналіз практики використання фінансових санкцій у міжнародних конфліктах	20
РОЗДІЛ 2. МІЖНАРОДНІ САНКЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ СТРИМУВАННЯ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ ПІСЛЯ ПОВНОМАШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ.....	25
2.1 Еволюція міжнародних санкцій проти Росії.....	25
2.2 Підходи та механізми обходу санкцій Росією за регіонами	36
РОЗДІЛ 3. ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАХОДІВ ЗАСТОСОВАНИХ КРАЇНАМИ ЗАХОДУ	48
3.1 Аналіз впливу заходів санкцій на Росію	48
3.2 Оцінка наслідків для інших країн.....	57
ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЩОДО ПОДАЛЬШОГО ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВИХ САНКЦІЙ	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	68

ВСТУП

Питання ефективності фінансових санкцій як інструменту міжнародного впливу стає все більш актуальним у сучасному геополітичному контексті. Світ стає все більш інтерконектованим, і відносини між країнами вимагають ефективних інструментів для вирішення конфліктів та забезпечення стабільності. У цьому контексті фінансові санкції стають одним з найбільш уживаних інструментів, що використовуються для впливу на дії та політику інших країн.

Мотивація вибору даної теми полягає у необхідності зрозуміти ефективність фінансових санкцій як інструменту міжнародного впливу, щоб забезпечити краще розуміння їхньої ролі в сучасному світі. Це дозволить розробляти більш обґрунтовані та ефективні стратегії зовнішньої політики та забезпечувати міжнародну стабільність та безпеку.

Метою даного дослідження є здійснення комплексного аналізу ефективності фінансових санкцій як інструменту міжнародного впливу. Це включає в себе:

1. Розуміння поняття фінансових санкцій та їхньої ролі в міжнародному впливі.
2. Огляд методів оцінки ефективності фінансових санкцій з економічних, політичних та соціальних поглядів.
3. Аналіз практики використання фінансових санкцій у міжнародних конфліктах з метою визначення їхньої ефективності та можливих наслідків.

Об'єктом дослідження є фінансові санкції як інструмент міжнародного впливу. Предмет дослідження охоплює такі аспекти: поняття фінансових санкцій та їхні функції у контексті міжнародних відносин; методи оцінки ефективності

фінансових санкцій з різних перспектив; практика застосування фінансових санкцій у міжнародних конфліктах і їхні наслідки.

Для досягнення мети дослідження та вирішення поставлених завдань використовуватимуться різноманітні методи, які дозволять отримати об'єктивні та достовірні результати.

1. Аналітичний метод. Буде використаний для аналізу наукової літератури, правових документів, статистичних даних та інших джерел, що стосуються фінансових санкцій та їхнього впливу на міжнародні відносини. Цей метод дозволить ретельно проаналізувати існуючі теорії, концепції та емпіричні дані з даної теми.
2. Синтез метод. Полягатиме в систематизації та узагальненні отриманих даних з метою розроблення концептуальних та теоретичних підходів до оцінки ефективності фінансових санкцій. Цей метод дозволить виявити загальні закономірності та тенденції в застосуванні санкцій і їхньому впливі.
3. Емпіричні методи. Будуть використані для збору та аналізу конкретних даних щодо впливу фінансових санкцій на обрані країни, зокрема Росію та інші країни, що застосовують чи відчують наслідки санкцій. Ці методи включатимуть аналіз статистичних даних, економічні моделі та кейс-стаді.
4. Експертні оцінки. Залучення експертів з різних сфер, таких як економіка, політика та міжнародні відносини, для отримання їхніх оцінок щодо ефективності фінансових санкцій та їхнього впливу на різні аспекти міжнародних відносин. Це дозволить отримати більш об'єктивні та комплексні результати дослідження.

Практична значимість даної роботи полягає в її потенційній здатності до сприяння розробці та впровадженню ефективних стратегій зовнішньої політики країн. Результати дослідження надають можливість кращого розуміння та оцінки ефективності фінансових санкцій як інструменту міжнародного впливу. Це сприяє забезпеченню національних інтересів, збереженню міжнародної

стабільності та зменшенню конфліктів. Такий аналіз дозволить країнам уникати невдач та мінімізувати можливі негативні наслідки від введення санкцій, а також розробляти більш прогнозовані та обґрунтовані стратегії взаємодії в міжнародному контексті.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ФІНАНСОВИХ САНКЦІЙ

1.1 Поняття фінансових санкцій та їх роль у міжнародному впливі

Економічні санкції — це комерційні та фінансові обмеження, які застосовуються державами або установами проти інших держав, груп або окремих осіб. Їх мета полягає у викликанні змін у поведінці цих суб'єктів шляхом обмеження економічних відносин. Санкції можуть бути спрямовані на примус, тобто спробу змусити суб'єкта змінити свою поведінку, або на стримування, тобто спробу заборонити певні дії суб'єкта [33].

Санкції можуть бути націлені на всю країну або конкретних осіб або групи; іноді це називають "цілеспрямованими санкціями". Серед найбільш відомих форм економічних санкцій є торговельні бар'єри, заморожування активів, обмеження подорожей, ембарго на постачання зброї та обмеження фінансових операцій.

Ефективність санкцій у досягненні поставлених цілей є предметом дискусій. Дослідники також досліджували політичні наслідки зовнішньої політики, пов'язані зі санкціями. Гуманітарні наслідки загальнонаціональних санкцій викликали спірні обговорення. У результаті з середини 1990-х років санкції Ради Безпеки ООН спрямовані, як правило, на окремих осіб та організації, на відміну від загальнонаціональних санкцій попередніх десятиліть.

Однією з наймасштабніших спроб запровадження ембарго була Континентальна система, яку у 1806 році оголосив імператор Франції Наполеон I під час наполеонівських воєн. Вона передбачала заборону європейським країнам торгувати з Великобританією. Однак практично Французька імперія не змогла повністю забезпечити дотримання ембарго, і це виявилось так само шкідливим для континентальних країн, як і для Великобританії. На момент

укладення Гаазьких конвенцій 1899 та 1907 років дипломати та міжнародні юристи регулярно обговорювали використання скоординованого економічного тиску для забезпечення дотримання міжнародного права. Ця ідея також була включена в пропозиції щодо реформи, які обговорювалися латиноамериканськими та китайськими міжнародними юристами перед Першою світовою війною [73].

Санкції у формі блокад були помітними під час Першої світової війни. Дебати щодо запровадження санкцій через міжнародні організації, такі як Ліга Націй, стали актуальними після закінчення Першої світової війни. Лідери розглядали санкції як життєздатну альтернативу війні.

Пакт Ліги передбачав застосування санкцій у п'яти випадках:

- Коли порушується стаття 10 Пакту Ліги
- У разі війни або загрози війни (стаття 11)
- Якщо член Ліги не виконує арбітражне рішення (стаття 12)
- Якщо член Ліги розпочинає війну, не передаючи суперечку на розгляд Ради Ліги або Асамблеї Ліги (статті 12–15).
- Якщо країна, яка не є членом Ліги, розпочинає війну проти члена Ліги (стаття 17)

Абіссінська криза 1935 року призвела до застосування санкцій Ліги проти Італії Муссоліні згідно зі статтею 16 Пакту. Однак постачання нафти не було припинено, Суецький канал для Італії не був закритий, і завоювання тривало. Санкції були скасовані в 1936 році, а Італія вийшла з Ліги в 1937 році [73].

Напередодні нападу Японії на Перл-Харбор у 1941 році Сполучені Штати ввели суворі торгові обмеження щодо Японії, щоб утримати її від подальших завоювань у Східній Азії.

Після Другої світової війни в 1945 році Організація Об'єднаних Націй (ООН) замінила Лігу. Протягом Холодної війни застосування санкцій поступово зростало. Після закінчення Холодної війни спостерігалось значне збільшення економічних санкцій.

Згідно з базою даних глобальних санкцій, у період з 1950 по 2022 рік було введено 1325 санкцій.

Багато урядів використовують економічні санкції як інструмент зовнішньої політики. Зазвичай вони застосовуються більшою країною проти меншої з двох причин: якщо остання становить передбачувану загрозу для безпеки першої країни або якщо вона несправедливо поводить себе зі своїми громадянами. Санкції можуть використовуватися як засіб примусу для досягнення конкретних політичних цілей, пов'язаних з торгівлею або в випадках гуманітарних порушень. Вони є альтернативним засобом досягнення бажаних результатів поряд з війною [80].

База даних глобальних санкцій класифікує дев'ять цілей санкцій, включаючи "зміну політики, дестабілізацію режимів, вирішення територіальних конфліктів, боротьбу з тероризмом, запобігання війні, припинення війни, відновлення та просування прав людини, відновлення та просування демократії та інші цілі".

Згідно з дослідженням Нойєнкірха і Ноймайєра, економічні санкції ООН мали статистично значний вплив на цільові держави, зменшуючи зростання їх ВВП у середньому на 2,3–3,5% щорічно, а в разі всеосяжних ембарго ООН - більше ніж на 5% щорічно. При цьому негативні наслідки зазвичай залишаються протягом десяти років. У порівнянні, односторонні санкції США мали значно менший вплив на зростання ВВП, обмежуючи його на 0,5–0,9% щорічно з середньою тривалістю сім років.

Введення санкцій проти опонента також певною мірою впливає на економіку країни, що вводить їх. Якщо будуть оголошені обмеження на імпорт, споживачі в країні, що вводить санкції, можуть мати обмежений вибір товарів. Якщо вводяться експортні обмеження або якщо санкції забороняють компаніям у країні, що вводить санкції, торгувати з цільовою країною, то країна, яка вводить обмеження, може втратити ринки та інвестиційні можливості на користь конкуруючих країн.

Хафбауер, Шотт та Елліот стверджують, що зміна режиму є найчастішою зовнішньополітичною метою економічних санкцій, на яку припадає трохи більше 39 відсотків випадків їх запровадження. Хуфбауер та інші виявили, що 34 відсотки вивчених випадків були успішними. Однак, коли Роберт А. Пейп перевіряв їх дослідження, виявилось, що лише 5 із 40 заявлених ними успіхів були справді ефективними, що знизило рівень успіху до 4%. У будь-якому разі, складність і несподівані нюанси виміру фактичного успіху санкцій стосовно їх цілей стають все більш очевидними і все ще обговорюються. Іншими словами, важко визначити, що стало причиною зміни режиму чи країни (тобто, чи це були санкції чи внутрішня нестабільність), і подвійно складно виміряти повний політичний ефект тієї чи іншої дії [92].

Британський дипломат Джеремі Грінсток, пояснюючи, чому санкції все ще застосовуються, навіть якщо вони можуть бути лише незначно ефективними, припускає, що санкції популярні не тому, що вони відомі своєю ефективністю, а тому, що "немає нічого між словами та військовими діями, якщо ви хочете змусити уряд діяти". Критики санкцій, такі як бельгійський юрист Марк Боссайт, стверджують, що в недемократичних режимах ступінь, в якій вони впливають на політичні результати, заперечується, бо за визначенням такі режими не так сильно реагують на волю народу [131].

Було виявлено сильний зв'язок між ефективністю санкцій та кількістю гравців з правом вето в уряді. Гравці з правом вето представляють індивідуальних чи колективних суб'єктів, згода яких потрібна для зміни статус-кво, наприклад партії у коаліції чи перевірку законодавчим органом президентських повноважень. Коли проти країни запроваджуються санкції, вона може спробувати пом'якшити їх, скоригувавши свою економічну політику. Розмір гравців, які мають право вето, визначає, з якими обмеженнями зіткнеться уряд при спробі змінити політику статус-кво, і чим більший розмір гравців, які мають право вето, тим важче знайти підтримку нової політики, що робить санкції ефективнішими.

Франческо Джумеллі пише, що "набір санкцій... який багато спостерігачів, ймовірно, вважали б найбільш переконливим (і ефективним)", а саме санкції ООН проти "активів центральних банків та суверенних фондів добробуту", є "з усіх типів вживаних заходів... та, яка використовується найрідше". Джумеллі також розрізняє санкції проти міжнародних терористів, у яких "характер запиту не такий важливий, як стримуючий аспект", і санкції, що вводяться у зв'язку з "постконфліктними сценаріями", які мають "включати гнучкі вимоги і можливість адаптації, якщо ситуація зміниться" [65].

Економічні санкції можуть використовуватись для досягнення внутрішніх та міжнародних цілей. Санкції критикували з гуманітарних міркувань, оскільки вони негативно впливають на економіку країни, а також можуть завдати супутньої шкоди звичайним громадянам. Пексен має на увазі, що санкції можуть погіршити права людини у цільовій країні. Деякі політичні аналітики вважають, що запровадження торгових обмежень завдає шкоди лише звичайним людям, а не урядовим елітам, а інші порівнюють цю практику з війною облоги. Рада Безпеки ООН (РБ ООН) загалом утримувалась від запровадження всеосяжних санкцій з середини 1990-х років, частково через розбіжності щодо ефективності та шкоди для цивільного населення, що приписується санкціям проти Іраку. Санкції можуть мати непередбачені наслідки.

Однією з найпопулярніших пропозицій боротьби з гуманітарними проблемами, що виникають у результаті санкцій, є концепція "розумних санкцій", також відома як цільові санкції. Термін "розумні санкції" стосується таких заходів, як заморожування активів, заборони на поїздки та ембарго на постачання зброї, спрямованих проти відповідальних сторін, таких як політичні лідери та еліти, з метою уникнення заподіяння широкомасштабної супутньої шкоди невинному цивільному населенню та сусіднім країнам. Хоча ця концепція викликала ентузіазм, станом на 2016 рік Консорціум цільових санкцій (TSC) виявив, що цільові санкції призводять до досягнення політичних цілей лише у 22% випадків. Розумні санкції також не змогли повністю уникнути шкоди

цивільному населенню чи непередбаченим наслідкам. Наприклад, ембарго на постачання зброї може вплинути на зусилля самооборони тих, хто зазнав нападу, заборони на авіацію можуть вплинути на транспортний сектор країни та робочі місця пов'язаних з ним цивільних осіб, а фінансові санкції, спрямовані проти окремих осіб, викликають проблеми з належною правовою процедурою [72].

Для компаній важливо знати про ембарго, яке застосовується до їх передбачуваних напрямів експорту чи імпорту. Належна підготовка продукції до торгівлі, яка іноді називається перевіркою ембарго, є складним і своєчасним процесом як для імпортерів, так і для експортерів. Існує безліч кроків, які необхідно зробити, щоб гарантувати, що суб'єкту підприємницької діяльності не буде нараховано небажані штрафи, податки чи інші каральні заходи. Загальні приклади перевірок ембарго включають посилення на списки ембарго, скасування транзакцій та забезпечення дійсності організації торгівлі. Цей процес може стати дуже складним, особливо для країн з мінливими ембарго. До того, як стали доступні досконаліші інструменти, багато компаній поклалися на електронні таблиці та ручні процеси для відстеження проблем із дотриманням вимог.

Сьогодні існують програмні рішення, які автоматично справляються із санкціями та іншими складнощами у торгівлі. Отже, країни накладають економічні санкції на інші країни з різних причин, включаючи загрози безпеці та порушення прав людини, і використовують їх для досягнення політичних цілей.

1.2 Методи оцінки ефективності фінансових санкцій: економічні, політичні, соціальні

З розвитком глобалізації санкції стали важливим інструментом впливу на дії країн, проте економічна наука ще не сформувала міцної теоретичної та методологічної бази для вивчення їх впливу. Ці інструменти тиску можуть

призводити до зниження економічного зростання, зайнятості та купівельної спроможності в цільових країнах. Санкції діють як механізм тиску на політику інших країн з метою зміни їхньої поведінки. Вони можуть бути спрямовані на просування прав людини, боротьбу з тероризмом, дестабілізацію авторитарних режимів та інші цілі. Організації, що накладають санкції, можуть обмежити торгівлю, подорожі, блокувати активи та встановлювати інші обмеження [35].

Наукова література, що розглядає тему санкцій, зосереджується на їхніх причинах, наслідках та ефективності. Оцінка впливу санкцій на поведінку країн має важливе значення для розробки політики. Незважаючи на широке застосування санкцій, їхній реальний внесок у зміну політики цільових країн залишається предметом дискусій. Різні підходи економічної та політичної науки дають різні оцінки ефективності санкцій, що створює складнощі в зробленні однозначних висновків про їх вплив.

Політична наука розглядає аргументи, які пояснюють цю неузгодженість: якщо санкції не виявилися ефективними у досягненні заявлених цілей, чому їх продовжують застосовувати дедалі частіше? Щодо цього актуального питання було запропоновано кілька пояснень. У своєму дослідженні Барбер виділив три категорії цілей санкцій: основні, орієнтовані на поведінку та політику об'єктів; другорядні, пов'язані з міжнародним статусом санкціонерів; та третинні, що стосуються структури та функціонування міжнародної системи. На додаток до цього аргументу Кемпфер і Ловенберг стверджують, що заявлені та реальні цілі різні, особливо коли однією з цілей є підтримка внутрішніх інтересів, тоді як Ліндсей стверджує, що санкції спрямовані на символічні цілі. У цьому контексті, щоб зрозуміти фактори, що впливають на тривалість та ефективність санкцій, необхідно враховувати політичні та економічні структури як держав-мішеней, так і держав-відправників. Крім того, дуже важливо розуміти вплив характеристик типів санкцій та їх цілей. Незважаючи на велику кількість наукової літератури щодо міжнародних санкцій, існує надто мало досліджень

щодо впливу характеристик цільової країни, типів санкцій та цілей на тривалість санкцій та спосіб їх припинення [35].

Міжнародні санкції та дебати щодо їх ефективності та розміру витрат, які вони спричиняють, лежать в основі міжнародної політики. Міжнародні санкції існують уже давно, і найвиразніше вони застосовувалися в період після холодної війни. Довгий час санкції мали лише обмеження зовнішньої торгівлі, це відомо як звичайні санкції. Зовсім недавно стали використовуватися цільові санкції, які називаються "розумними" санкціями, які включають фінансові обмеження та обмеження на поїздки, а також ембарго на постачання зброї, щоб більш ефективно охопити соціальні верстви, пов'язані з економічною та політичною елітою держави-мішені, і водночас час для захисту більш уразливих соціальних груп.

Фактично, фінансові обмеження та обмеження передачі зброї зменшують супутні збитки, стосуючись в основному еліти цільової держави. Оскільки вони мають більший вплив на уряди країн, вони можуть викликати зміни в їх поведінці, змушуючи їх дотримуватись вимог органів, що застосовують санкції. Такий тип санкцій є "справедливішим", ніж торгові санкції, які завдають збитків виробникам та споживачам у цільовій країні за рахунок "побічних" ефектів; їх відмінність в тому, що вони впливають лише на фінансову та політичну еліту.

Основний підхід до "розумних" санкцій виник у рамках політичної науки, і лише зовсім недавно економічна наука почала вивчати цей тип санкцій. Поєднання політичних та економічних поглядів буде більш адекватним для розуміння наслідків та успіху цього типу санкцій. Результат запровадження розумних санкцій дозволив зробити деякі висновки. Їхня ефективність збільшується зі зростанням рівня доходу на душу населення в цільовій країні. Більше того, існує аргумент на користь розумних санкцій за наявності сильної олігархічної економіки. У літературі також визнається, що санкції ефективніші, коли існують більші витрати, які вражають чутливі сектори економіки країни-

об'єкта. Розумні санкції менш ефективні, коли уряд цільової країни стратегічно захищає ці економічні сектори [33].

Більшість звичайних санкцій включають обмеження міжнародної торгівлі, тому зовнішня залежність вважається впливовим чинником, які впливають результати санкцій. Чим більша торгівельна залежність цільових країн, тим більше в них стимулів піддатися тиску, завдяки санкціям щодо їх економіки. Багато досліджень не враховують, який великий вплив має економічна залежність на рішення країн чинити опір санкціям чи капітулювати перед ними. Здатність країн, на які направлені санкції, пережити економічний тиск залежить від їхньої здатності налагоджувати нові комерційні та фінансові зв'язки з іншими країнами, а також від того, чи використовують вони послуги чорного ринку та інших нелегальних каналів для отримання зовнішніх товарів та послуг або для збуту власної продукції.

Санкції також впливають на країну-відправника, і цей вплив може мати негативні наслідки. Це пов'язано з взаєминами між компаніями країни, що піддана санкціям, та країнами, які не потрапили під них, і які можуть мати економічні зв'язки з країною-відправником. Таким чином, через мережу бізнесу країни, на яку накладено санкції, і країни, яка їх наклала, відбувається співпраця через компанії третіх країн. Такий випадок виникає, коли компанії в країні-відправнику тиснуть на свій уряд, щоб той не вводив (або скасовував) санкції.

Автори досліджували фінансові санкції, які застосовувала Німеччина в період з 1999 по 2014 рік, враховуючи економічне значення країни-мішені. Після аналізу вони прийшли до висновку, що, за винятком Росії, фінансові обмеження були накладені на країни, які не мають великого значення для економіки Німеччини. Це дозволило фірмам перенаправити свою діяльність до країн, які не потрапили під санкції. Таке перенаправлення діяльності до третіх країн може пояснити те, чому показники діяльності фірм у країні-відправнику не відображають очікуваних негативних наслідків [87].

Успіх санкцій в значній мірі залежить від наявності стосунків з третіми країнами, які можуть бути або союзниками, або опонентами, для країни-відправника чи цільової країни. Мережа зацікавлених сторін, що беруть участь у процесі санкцій, була розглянута Джоші та Махмудом з огляду на можливі наслідки для країни-відправника, що можуть ускладнити введення або продовження санкцій. Санкції фактично впливають на розподіл ресурсів в країнах-відправниках і цільових країнах, і можуть мати ефект "втрати", оскільки галузі, що постраждали від рецесивного впливу санкцій, можуть виступати проти їхнього введення [75].

Щодо країни-відправника санкцій, література наголошує на впливі її показників на ефективність санкцій. Наприклад, в ЄС будь-яка держава-член буде зобов'язана дотримуватися санкцій, оскільки правова база, яка їх підтримує, ухвалюється у Раді кваліфікованою більшістю і є обов'язковою для всіх членів. Також потрібно враховувати культурні та історичні особливості суб'єктів, залучених до процесу санкцій, які часто не беруться до уваги в літературі.

Санкції можуть бути введені країною чи наднаціональною організацією, і наслідки односторонніх та багатосторонніх санкцій можуть відрізнятися. Загалом дослідження показують, що багатосторонні санкції є більш ефективними завдяки міжнародному співробітництву, оскільки вони накладають вищі витрати на ціль, обмежуючи її здатність знаходити альтернативні ринки, що допомагають обійти наслідки санкцій. Висока ефективність багатосторонніх санкцій може бути наслідком відмінностей у процесах прийняття рішень в обох випадках, як показали Вебер і Шнайдер у своєму порівняльному аналізі санкцій США та ЄС. З урахуванням інституційних особливостей ЄС, де можуть виникати конфлікти інтересів серед членів щодо санкцій, їх затвердження буде складнішим, ніж у США. Можливі конфлікти інтересів означають, що санкції у ЄС менш вірогідні та менш суворі, оскільки економічні зв'язки держав-членів ЄС з цільовою країною посилюються [131].

Окрім економічних наслідків, санкції мають політичні наслідки. З такої точки зору, характер та ступінь санкцій визначаються тиском зацікавлених груп у політичній системі країни-відправника. Автори також зазначають, що політичні наслідки санкцій для цільової країни іноді можуть бути неочікуваними, оскільки вони можуть сприяти зміцненню підтримки режиму, що отримав санкції, інтерпретуючи їх як підтримку своєї легітимності у боротьбі з цими обмеженнями.

Взаємозв'язок між тривалістю та ефективністю санкцій обговорюється в літературі. Загалом вважається, що тривалість санкцій негативно впливає на їхню ефективність. Це може бути пояснено тим, що найефективніші санкції - це ті, які швидко призводять до досягнення бажаного ефекту, спонукаючи швидке відмовлення від дії, що викликала санкції.

Час, необхідний для санкцій для досягнення свого ефекту, здається пов'язаним з тим, чи існувала загроза для цільової країни перед їх введенням. Вебер і Шнайдер стверджують, що фактичні санкції, застосовані США, є менш успішними, оскільки вони є "негативним" варіантом (включаючи нереалізовані загрози), порівняно з фактичними санкціями, введеними ЄС. Дослідження ефективності санкцій, засновані на базах даних, можуть бути упереджені вибором [131].

Ефективність санкцій залежить від того, як розуміти успіх, і це питання не має консенсусу. Наприклад, з 115 епізодів санкцій, розглянутих Хауфбером, було класифіковано як успішні тільки п'ять випадків, за більш обмеженим визначенням успіху. Інші автори використовують ширше розуміння успіху, розглядаючи його як суттєву зміну у поведінці цільової країни [73].

Є розуміння, що процес переговорів і витрати, що несе кожна країна, впливають на тривалість санкцій. Щодо переговорів, це примушує цільову державу змінити свою поведінку відповідно до вимог відправника, інакше санкції припиняються. Згідно з думкою Крустева та Моргана, переговорні чинники втрачають значення зі збільшенням тривалості санкцій, і вирішальне

значення набувають внутрішні перетворення через зростаючі витрати. Таким чином, автори стверджують, що короткі епізоди санкцій можна пояснити механізмом торгу, тоді як тривалі епізоди - їх перерозподільним характером.

Тема припинення дії санкцій (внаслідок виконання вимог об'єктом чи капітуляції відправника) актуальна, але в емпіричній літературі їй мало приділяється уваги. Завершення санкцій при дотриманні їх об'єктом стає більш ймовірним, коли цільова країна має вищі витрати, низьку економічну міць та високу політичну нестабільність. З іншого боку, завершення санкцій через капітуляцію відправника більш ймовірне, коли вартість для країни-об'єкта вища; існують інтенсивніші економічні та політичні зв'язки з об'єктом; і вища політична нестабільність в країні-відправнику санкцій. Існує менша ймовірність завершення санкцій при дотриманні цільових показників, якщо вони встановлені США. Наразі ймовірність капітуляції відправника нижча для санкцій ООН, які підтримуються США, порівняно з санкціями, введеними окремими країнами.

Розглядаючи цілі та типи санкцій, ми спостерігаємо відмінності між дотриманням цільових показників та капітуляцією відправника. Результати показують значну різницю в ефективності санкцій залежно від їхніх цілей. Ймовірність досягнення цільових показників значно нижча, якщо цілі спрямовані виключно на політику, зміну режиму та боротьбу з тероризмом, і вища, якщо вони спрямовані на підтримку демократії. У випадку капітуляції відправника, ймовірність значно вища, якщо метою є захист прав людини [93].

Щодо типів санкцій, дотримання цільових показників вище, якщо санкції застосовуються окремо, а не в поєднанні. Дипломатичні санкції, здебільшого пов'язані з демократією чи правами людини, виявляються ефективнішими. Фінансові та військові санкції також підвищують ймовірність дотримання цільових показників. Проте санкції, пов'язані з подорожами, не мають значного впливу на дотримання цільових показників. Загалом, деякі розумні санкції здаються ефективнішими, ніж торгові, для досягнення цільових показників, проте ймовірність капітуляції відправника вища щодо санкцій, пов'язаних з

подорожами та торгівлею, тоді як фінансові санкції не впливають на ймовірність капітуляції відправника.

Також наголошуємо на кількох факторах, пов'язаних із цільовими показниками, які впливають на припинення санкцій. Збільшення ВВП на душу населення значно знижує можливість скасування санкцій через капітуляцію відправника, але не впливає на дотримання цільових показників. Вища рівність у розподілі ресурсів також позитивно впливає на ймовірність підпорядкування цілей, але не впливає на ймовірність капітуляції відправника.

Політична нестабільність об'єкта (вимірювана кількістю "державних переворотів") збільшує ймовірність припинення санкцій через дотримання цільових показників. І навпаки, політична стабільність суттєво не впливає на ймовірність капітуляції відправника. Також виявлено, що більш високий рівень демократії в цільових країнах збільшує можливість дотримання санкцій, але знижує ймовірність капітуляції відправника [33].

Ступінь глобалізації в цільовій країні є важливим фактором лише для капітуляції відправника. Індекс глобалізації "де-юре" надає позитивний та суттєвий вплив на ймовірність звільнення від санкцій; більш високе значення цього показника означає більші зусилля країни у створенні умов для інтеграції у міжнародне співтовариство.

У підсумку, можна підкреслити, що ймовірність припинення санкцій для обох сторін істотно відрізняється залежно від початку санкцій. Ймовірність припинення санкцій була вищою для санкцій, які розпочалися в період з 1994 по 2000 рік. Дотримання цільових показників також було вищим у період 2009–2018 років порівняно з 2001–2008 роками, тоді як у випадку капітуляції відправника спостерігається зворотний ефект.

1.3 Аналіз практики використання фінансових санкцій у міжнародних конфліктах

Санкції, які застосовуються Сполученими Штатами, відіграють значну роль у їх зовнішній політиці та впливі на міжнародну сцену. Один із відомих прикладів - Закон про ембарго 1807 року, який став ключовим елементом стратегії президента Томаса Джефферсона. Це ембарго спрямоване на примус Великобританії та Франції поважати права Америки, але не досягло своєї мети і було скасовано в березні 1809 року [131].

Ще одним важливим прикладом є ембарго Сполучених Штатів проти Куби, яке почалося в 1958 році. Це ембарго, введене під час Кубинської революції, залишається одним з найдовших та найтриваліших у сучасній історії. Незважаючи на кроки для полегшення економічного обміну, ця політика залишається незмінною і вимагає покращення прав людини та свобод на Кубі.

Крім того, Росія також використовує економічні санкції для досягнення своїх політичних цілей. Основний акцент її санкцій спрямований на прозахідні уряди країн колишнього Радянського Союзу, особливо на тих, що мають намір вступити до Європейського Союзу та НАТО. Санкції, які Росія застосовує проти України та Грузії, мали значний вплив на політичну та економічну ситуацію у цих країнах. Починаючи з приходу до влади Віктора Ющенка в 2003 році, Україна висловила намір вступити до НАТО та ЄС. Проте, російські санкції, спрямовані проти України, зробили цей шлях складнішим. Зокрема, вимога Росії платити високі тарифи за електроенергію та припинення постачання природного газу спричинили значні виклики для економіки України. Це також вплинуло на політичну ситуацію в країні, призвівши до зміни президентів та змін у курсі зовнішньої політики [72].

Російські санкції проти Грузії також сильно позначилися на її економіці та політичному становищі. Після приходу до влади Михайла Саакашвілі Грузія виразила бажання вступити до НАТО та ЄС. Однак Росія застосувала широкий

спектр санкцій, таких як підвищення цін на газ та торгові обмеження, що серйозно ускладнило економічне становище країни. Блокування імпорту з Грузії також мало серйозні наслідки для її економіки.

Пізніше Росія також запровадила санкції проти Грузії, які включали заборону на імпорт різних товарів та вигнання грузинських громадян. Ці заходи суттєво вплинули на економіку та соціальну ситуацію в Грузії.

Санкції, які вводить Організація Об'єднаних Націй проти різних країн, є важливим інструментом реагування на міжнародні конфлікти та порушення прав людини. Більшість з них спрямовані на окремих осіб та організації, а не на уряди, і можуть мати різні мотиви та форми [87].

Наприклад, у 1992 році ООН ввела санкції проти Сомалі після повалення режиму Сіада Барре у 1991 році під час громадянської війни. Ці санкції, встановлені резолюцією РБ ООН 751, забороняли продаж, фінансування або передачу будь-якої військової техніки у Сомалі.

У 2006 році РБ ООН прийняла резолюцію 1718 у відповідь на ядерне випробування, проведене Північною Кореєю, порушуючи Договір про нерозповсюдження ядерної зброї. Ця резолюція заборонила продаж військових товарів та предметів розкоші, а також заморозила державні активи. Відтоді Північна Корея стала об'єктом численних резолюцій, які розширили обсяг санкцій. Наприклад, резолюція 2270 від 2016 року обмежила транспортний персонал та транспортні засоби, найняті Північною Кореєю, а також обмежила продаж природних ресурсів та палива для літаків [87].

Проте, ефективність таких санкцій стала предметом сумнівів через продовження ядерних випробувань Північної Кореї. Навіть після десятиліть санкцій, професор Вільям Браун з Університету Джорджтаун відзначив, що "санкції не впливають на економіку, яка по суті була банкрутом протягом цілого покоління".

Санкції, що були введені щодо Лівії, відображають реакцію Організації Об'єднаних Націй на гуманітарні порушення, вчинені під час Першої

громадянської війни в країні. Резолюція Ради Безпеки 1970, прийнята 26 лютого 2011 року, встановила ембарго на постачання зброї до Лівії, що було продовжено до середини 2018 року. Негативні наслідки цих санкцій, включаючи сильну інфляцію та скорочення фінансування охорони здоров'я та освіти, призвели до погіршення соціальних умов в країні. Хоча санкції мали на меті захист прав людини, їхня ефективність була обмеженою [65].

Міжнародне нафтове ембарго, що було введено проти Південної Африки в 1987 році, є ще одним прикладом застосування санкцій для впливу на політичні процеси. Запроваджені з метою покарання Південної Африки за політику апартеїду, ці санкції мали значний світовий вплив та підтримку. Проте вони були скасовані після досягнення угоди про припинення апартеїду, яке сталося під час виборів у 1994 році, коли Нельсон Мандела був обраний першим президентом після цього періоду.

Також важливими прикладами є санкції, що були введені проти Японії у 1940–1941 роках та нафтове ембарго ОПЕК у 1973–1974 роках. Санкції проти Японії, які були запроваджені кількома країнами, призвели до подальшої ескалації конфлікту та, нарешті, до нападу на Перл-Харбор. Нафтове ембарго ОПЕК спровокувало нафтову кризу 1973 року, що викликала глобальну економічну рецесію та великі зміни в енергетичному секторі.

У 2010 році Європейський Союз прийняв рішення про введення санкцій проти Ірану у зв'язку з його ядерною програмою. Ці санкції включають заборону на надання страхових послуг, посилення фінансових обмежень та введення необхідних повідомлень для переказу коштів до та з Ірану, обмеження на експорт технологій та обладнання для використання в Ірані, обмеження на видобуток нафти і газу та заборону інвестицій у ці галузі, розширення списку товарів та технологій, які потребують дозволу на експорт в Іран або є цілком забороненими, а також введення нових візових обмежень. Також у 2010 році Рада Безпеки ООН ввела санкції проти Ірану через його ядерну програму, заборонивши йому проводити ядерні випробування та встановивши ембарго на постачання зброї до

країни. Ці санкції мали серйозні наслідки для іранської економіки, включаючи макроекономічні спади, волатильність ВВП, зростання безробіття та інфляцію.

Сучасні санкції, які були введені різними країнами та міжнародними організаціями, відображають складну мережу геополітичних конфліктів та гуманітарних проблем. Наприклад, Афганістан опинився під санкціями США, тоді як Китай стикається з ембарго як з боку ЄС, так і з боку США, головним чином через протести на площі Тяньаньмень у 1989 році та останні події в Гонконгу. Куба, як і раніше, зазнає ембарго США, яке охоплює широкий спектр товарів і фінансових активів. Росія, відповідаючи на геополітичні конфлікти, ввела ембарго на ряд країн, включаючи держави-члени ЄС, США, Австралію, Канаду та Норвегію, стосовно товарів, таких як м'ясо, фрукти, овочі та молочні продукти. Ізраїль продовжує залишати санкції проти сектору Гази, основним чином через побоювання незаконного обігу зброї, тоді як Індонезія стикається з обмеженнями експорту живої худоби з боку Австралії через передбачуване жорстоке поводження з тваринами. Іран залишається об'єктом санкцій з боку США та їхніх союзників, спрямованих на його ядерну, ракетну та військову програми, а також на інвестиції в ключові сектори, такі як нафта та фінанси.

РБ ООН ввела санкції проти Малі через загострення проблем безпеки, тоді як ЄС запровадив санкції проти М'янми у відповідь на зворотний рух демократії та порушення прав людини. Нікарагуа стикається з санкціями Великобританії, спрямованими на підтримку демократичних принципів, тоді як Північна Корея бореться з тривалою історією міжнародних санкцій, особливо з боку ООН, США та ЄС, які стосуються предметів розкоші та зброї [].⁶⁵

Російські санкції, які на останні роки стали суворішими, введені як США, так і ЄС, охоплюють такі питання, як російсько-український конфлікт та порушення прав людини. Сомалі стикається з ембарго на постачання зброї з боку ООН та санкціями з боку Великобританії, тоді як Судан підлягає санкціям США з 1997 року.

Сирія опинилася під санкціями ЄС та США, переважно спрямованими проти імпорту зброї та нафти. Турецька республіка Північного Кіпру залишається під ембарго ООН на споживчі товари з 1994 року. Венесуела піддається санкціям США та їх союзників, основними причинами є порушення прав людини, корупція та неправильності на виборах [33].

Підсумовуючи, можна сказати, що сучасні санкції відображають суміш геополітичних конфліктів, проблем прав людини та зусиль для забезпечення дотримання міжнародних норм та угод. Ці санкції мають далекосяжні наслідки, які впливають на економіку, безпеку та добробут населення в країнах, які їх зазнали.

Отже, ефективність санкцій залежить від економічної вразливості країн та характеру їхнього політичного режиму. Економічно слабкі держави менш здатні витримувати тиск санкцій, особливо в умовах економічної кризи, яка може підірвати легітимність урядів та сприяти внутрішнім конфліктам. Політичний характер режиму також впливає на його готовність відстояти свої інтереси. Світовий досвід показує, що демократичні режими держав більш вразливі до зовнішнього тиску, оскільки вони частіше реагують на вимоги суспільства та громадськості. І навпаки, авторитарні режими можуть мати більшу стійкість до санкцій, оскільки їхні лідери частіше несуть відповідальність перед елітою, а не перед народом. Крім того, важливим фактором є стабільність політичної ситуації під час застосування санкцій, оскільки зміна уряду може вплинути на результати санкцій.

РОЗДІЛ 2. МІЖНАРОДНІ САНКЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ СТРИМУВАННЯ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ ПІСЛЯ ПОВНОМАШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ

2.1 Еволюція міжнародних санкцій проти Росії

Перший пакет санкцій, пов'язаний з ескалацією агресії РФ проти України, був запроваджений провідними демократичними державами через визнання квазіутворень «ДНР» та «ЛНР». Наступні санкції стосувалися воєнного нападу на Україну у лютому 2022 р. США та ЄС заморозили активи Центрального банку Росії на суму близько 300 млрд дол. США до березня 2022 р., що становить понад половину їхніх золотовалютних резервів. Країни ЄС також заблокували різні російські активи, загальна сума яких складає багато мільярдів євро та доларів США [120].

У березні 2022 р. міністерства фінансів і юстиції США утворили Робочу групу REPO для виявлення та арешту активів російської еліти на Заході. Ці країни об'єдналися для заморожування чи конфіскації активів підсанкційних осіб російської еліти. Протягом року після створення REPO, країни Заходу заморозили активи російських олігархів на понад 58 млрд дол. США. Також проводилися заходи для утримання активів Центрального банку Росії та російського Фонду національного добробуту від використання на воєнні потреби [74].

Країни світу закрили свій повітряний простір для російських літаків, що призвело до зменшення кількості прямих авіарейсів з Росії на 62 %. У відповідь РФ також закрила свій повітряний простір для авіакомпаній інших країн, обмежуючи можливість подорожей росіян до Європи. Також США заборонили заправлення, обслуговування та ремонт російських літаків в міжнародних аеропортах.

Туреччина 26 лютого 2022 р. заборонила російським військовим кораблям в'їзд у Чорне море. Велика Британія 1 березня ввела нові санкції, включаючи заборону на відвідування британських портів російськими суднами. Канада також закрила свої порти для російських суден, включно з рибальськими. У квітні 2022 р. Лондонський морський ринок страховиків оголосив усі морські води Росії "військовою зоною". Це ускладнює торгівлю з Росією, яка критично залежить від портів для експорту нафти та зерна. Рада ЄС також ввела заборону заходити до європейських портів для суден, зареєстрованих під російським прапором. За цими обмеженнями потрапили 2873 торгових кораблі під російським прапором. У рамках розширених санкцій ЄС з 17 квітня Італія, Румунія, Бельгія, Болгарія та Естонія також заборонили заходити до своїх портів кораблям під російським прапором. Джо Байден 21 квітня 2022 р. оголосив про заборону заходити в американські порти всім суднам, пов'язаним з Росією. Ці рішення ускладнюють логістичні ланцюги РФ та негативно впливають на роботу транспортних компаній [120].

Внаслідок агресії Росії проти України, багато держав висилають російських дипломатів. За підозрами у шпигунстві та порушенням дипломатичних норм, США, Польща та Словаччина вислали значну кількість дипломатів. Інші країни, такі як Німеччина та Литва, вислали дипломатів через зв'єрства російських військових. Загалом, станом на квітень 2022 р., понад 400 російських дипломатів були вигнані з декількох країн (рис. 2.1). Це відповідь на підривну діяльність російських дипломатів та спроби Росії підривати мир у Європі та допомагати Україні [135].

ВІДПОВІДЬ СВІТУ НА ПОВНОМАСШТАБНЕ ВТОРГНЕННЯ РОСІЇ В УКРАЇНУ

КРАЇНИ, ЯКІ ВИСЛАЛИ ДИПЛОМАТИЧНИЙ ПЕРСОНАЛ РФ У ПЕРІОД З 24 ЛЮТОГО

Рис. 2.1. Країни, які вислали дипломатичний персонал РФ після 24 лютого 2022 р.

Джерело: МЗС України.

У червні 2022 р. Болгарія вислала 70 працівників російського посольства. У квітні 2023 р. Норвегія вислала 15 дипломатів за спроби шпигунства. Також у червні Фінляндія вислала 9 дипломатів. Дипломатів РФ бойкотують на міжнародних заходах. Наприклад, на засіданні Ради ООН з прав людини у Женеві дипломати декількох країн покинули зали перед промовою глави МЗС РФ С. Лаврова. На саміті G20 Лаврову довелося виступати перед порожнім залом. Російській делегації в Індії також виявили недовіру під час виступу Лаврова. Крім того, західні держави бойкотують заходи, організовані РФ, стосовно експорту зброї та військової техніки. Бойкотування Росії відбувається і на культурному рівні. У перші дні війни українські культурні діячі закликали світові культурні кола запровадити «культурні санкції» проти Росії. Чимало міжнародних інституцій і мистецьких організацій закрили доступ до заходів

представникам РФ та призупинили співпрацю з митцями, пов'язаними з російською владою [135].

З перших днів російського вторгнення вчені в Україні та за кордоном закликали світову спільноту накласти санкції на російську науку. Багато наукових конференцій заборонили участь представників з РФ та Білорусі, видавництва призупинили продажі наукових продуктів організаціям у цих країнах, а деякі журнали відмовилися розглядати рукописи вчених з РФ. Щодо спорту, Росію та Білорусь виключили з більшості міжнародних змагань, таких як чемпіонати світу. УЄФА перенесла фінал Ліги чемпіонів із Санкт-Петербурга до Парижа, а Формула-1 відмінила Гран-прі Росії 2022 року [47].

У лютому 2023 року 35 країн висловили підтримку Україні та закликали не допускати російських та білоруських спортсменів як «нейтральних» учасників. Незважаючи на це, МОК у березні 2023 року рекомендував допустити їх до змагань у нейтральному статусі, без символіки країн та з обмеженням участі у командних змаганнях [47].

У травні 2022 року МЗС України оприлюднило список міжнародних компаній, які продовжували працювати в Росії, закликаючи світовий бізнес припинити фінансування російських загарбників (рис. 2.2.).

Рис. 2.2. Міжнародні компанії, які станом на 19 травня 2022 р. продовжували залишатися на ринку РФ

Джерело: МЗС України

За даними Інституту керівників вищої ланки Єльського Університету, майже 1000 міжнародних компаній змінили свої плани щодо Росії після початку вторгнення. На вересень 2022 року цей перелік нараховував 1385 компаній, а в червні 2023 року – 1585. З них 529 припинили діяльність у Росії, 504 призупинили бізнес, 179 припинили нові інвестиції, 151 скоротили операції, а 222 продовжують працювати в звичайному режимі (рис. 2.3.) [1].

Серед компаній, що залишили або призупинили діяльність, є такі відомі бренди як McDonald's, Mercedes, BMW, Renault, Hyundai, Volkswagen, Apple, Samsung, Amazon, IKEA, H&M, Mango, Prada, British American Tobacco, Carlsberg та інші.

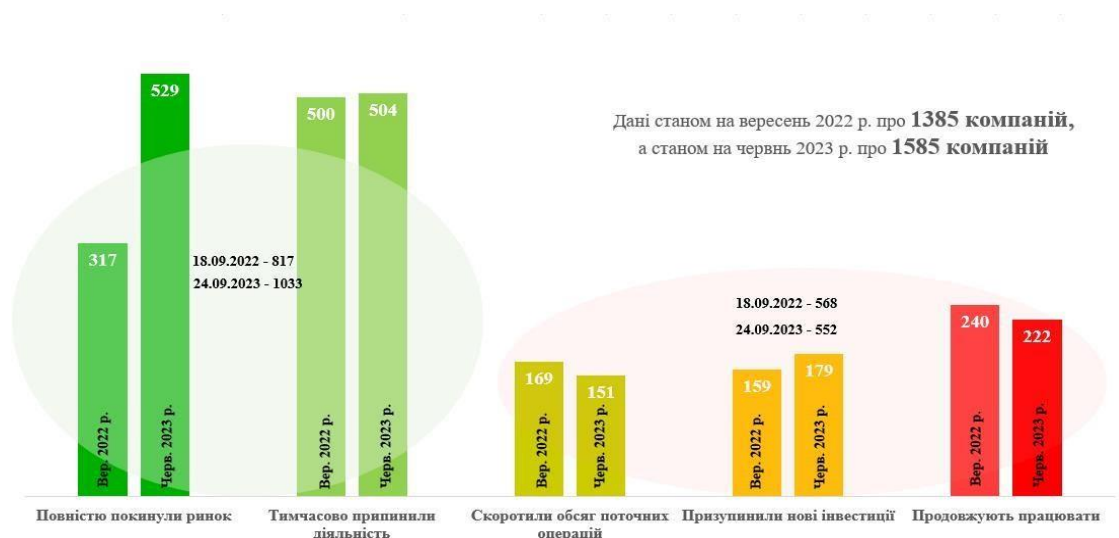

Рис. 3. Динаміка активності міжнародних компаній у Росії з 24 лютого 2022 р. до червня 2023 р. за даними досліджень Єльського Університету

Джерело: Chief Executive Leadership Institute of Yale School of Management, моніторинговий портал «DoZorro» [30].

Компанії з США, Великої Британії, Німеччини, Фінляндії, Нідерландів, Польщі, Данії, Швейцарії, Швеції, Норвегії та Канади активно залишають російський ринок. Італійські та австрійські компанії поки що залишаються. З

Китаю, Франції, Німеччини, Японії та Індії також є присутність. Китай став основним партнером Росії, збільшивши товарообіг на 40,6% за перше півріччя 2023 року [107].

Хоча китайські та індійські компанії намагаються розширити свою присутність, вони не можуть повністю замінити західний бізнес, особливо в сфері технологій, де американські та європейські компанії володіють більшістю патентів.

Київська школа економіки веде проект "Самосанкції", що вивчає діяльність іноземних компаній на російському ринку. Станом на червень 2023 року вони виявили 3281 компанію з 89 країн та 57 галузей.

Лише 241 міжнародна компанія (7,3% від загальної кількості) припинила діяльність у Росії. 1193 компанії (36,4%) або вийшли з ринку РФ або призупинили діяльність, а 1336 (40,7%) залишаються на російському ринку без змін. Ще 511 компаній (15,6%) скоротили операції та призупинили нові інвестиції [1].

Наразі Росію виключено з різних міжнародних організацій та програм. Участь РФ припинено в ОЕСР, Баренцевій Євро-Арктичній раді, та інших. У квітні було зупинено участь Росії в грантових програмах Єврокомісії. Генеральна Асамблея ООН підтримала резолюцію про припинення членства Росії в Раді ООН з прав людини. Також припинено співпрацю з різними спортивними організаціями [13].

Група з розробки фінансових заходів з відмивання грошей (The Financial Action Task Force, FATF) безстроково призупинила членство Росії через порушення її зобов'язань, що стосуються міжнародного співробітництва та взаємної поваги. Російська агресія проти України та воєнні злочини спонукали держави та міжнародні організації розглядати питання про визнання РФ державою, що спонсорує тероризм. Парламенти кількох країн, включаючи США, Латвію, Литву, та Польщу, визнали Росію державою, що спонсорує тероризм, а Сенат Польщі та Чехії визнали чинний російський режим терористичним. Навіть

парламент Нідерландів визнав РФ державою, яка спонсорує тероризм, через її військові дії в Україні [13].

Парламентська асамблея Ради Європи (ПАРЄ) першою ухвалила рішення визнати російський режим терористичним. НАТО визнало РФ державою-терористом та закликала до створення міжнародного трибуналу. Європарламент також визнав Росію спонсором тероризму, закликаючи до міжнародної ізоляції та обмежувальних заходів. Парламент Словаччини засудив атаки Росії та її шантаж із застосуванням ядерної зброї. Парламентська асамблея ОБСЄ також визнала РФ державою-спонсором тероризму та ПВК Вагнера – терористичною організацією [110].

Росія продовжує зазнавати нових обмежень та розширення санкцій через свої агресивні дії. Зараз вона очолює список країн з найбільшою кількістю санкцій, наступаючи на п'ятки Ірану, Сирії та Північної Кореї. Однак понад 75% цих санкцій є персональними, і їх вплив на економіку Росії виявляється не настільки суттєвим. Санкції стають найефективнішим засобом впливу на країну-агресора, який демонструє неповагу до міжнародних норм та суверенітету України. За даними бази Castellum, з кінця лютого 2022 року було введено понад 13,8 тисяч санкцій проти Росії. Однак до кримської окупації та конфлікту на Донбасі було накладено понад 16,5 тисяч санкцій (рис. 2.4). Найбільше обмежень накладено з боку США, Швейцарії та Канади, переважно на фізичних осіб, з невеликою кількістю на юридичних осіб та транспортні засоби [120].

КРАЇНИ, ЩО ЗАПРОВАДИЛИ САНКЦІЇ
з 22 лютого 2022 року

САНКЦІЇ ЗА ТИПОМ

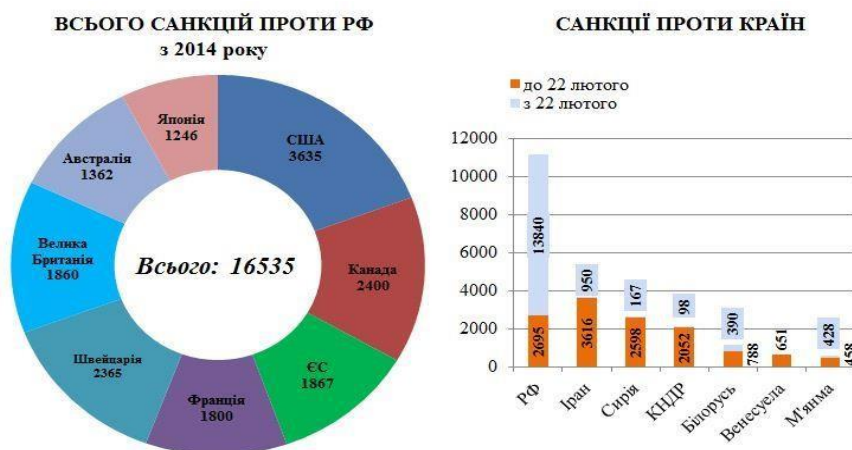

Рис. 2.4. Міжнародні санкції проти РФ, починаючи з 22 лютого 2022 р.

Джерело: Castellum.

Країни-союзники ввели економічні санкції проти Росії, спрямовані на осіб, які вони вважають причетними до вторгнення або його підтримки. Ці санкції охоплюють заморожування активів, обмеження у подорожах, обмеження в підприємницькій діяльності, включаючи експорт та імпорт товарів та технологій (таблиця 2.1). Наприклад, США, ЄС, Велика Британія, Японія, Канада та Австралія ввели обмеження на суверенний борг, зупинили імпорт російської нафти та експорт предметів розкоші до Росії, а також скасували режими найбільшого сприяння.

Таблиця 2.1.

Секторальні санкції, запроваджені проти РФ, та найбільші обмеження у сфері експортного контролю

Обмеження	Країни						
	США	ЄС	Велика Британія	Швейцарія	Канада	Австралія	Японія
- на імпорт російської нафти та ціни на нафту	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
- на морські послуги для експорту російської нафти	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

- на імпорт російського газу	✓	–	✓	–	–	✓	–
- на імпорт російського вугілля	✓	✓	✓	–	–	–	✓
- на імпорт російського золота	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
- на імпорт російських металів (наприклад, заліза та сталі)	–	✓	✓	✓	–	–	–
- на експорт металів до Росії	–	–	–	–	–	✓	–
- на експорт предметів розкоші до РФ	✓	✓	✓	✓	✓	–	✓
- на ввезення предметів розкоші з РФ	✓	✓	✓	–	✓	–	–
- на експорт технологій до РФ	✓	✓	✓	–	✓	✓	✓
- на трансляцію російськими державними ЗМІ	✓	✓	✓	–	✓	✓	–
- на експорт професійних послуг до РФ	✓	✓	✓	✓	✓	–	✓
- доступу РФ до коштів (фондів) МВФ і Світового банку	✓	✓	✓	–	✓	–	✓
- за суверенним боргом	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
- на кореспондентські рахунки російських банків	✓	–	✓	–	–	–	–
- доступу російських банків до <i>SWIFT</i>	✓	✓	✓	✓	✓	–	✓
- скасування режиму найбільшого сприяння	✓	✓	✓	–	✓	✓	✓

Примітка: «✓» – оголошено або впроваджено; «–» – не оголошено.

Джерело: складено за даними Castellum.AI [120].

Країни-партнери вжили ряду економічних санкцій проти Росії, охоплюючи як фізичні, так і юридичні особи, які вони вважають причетними до вторгнення чи його підтримки. Ці заходи передбачають заморожування активів, обмеження в подорожах та у підприємницькій діяльності, включаючи експорт та імпорт

товарів та технологій. Наприклад, США, ЄС, Велика Британія, Канада заморозили активи Центрального банку Росії та виключили великі російські банки з міжнародної фінансової системи SWIFT, що затримує платежі за нафту та газ. У багатьох країнах також встановлені обмеження на суми вкладів у російських банках [71].

Також є обмеження щодо фінансового сектору та експорту високотехнологічних продуктів до Росії. ЄС, США, Велика Британія та Канада встановили обмеження на суверенний борг та припинили імпорт російського вугілля та нафтопродуктів. Німеччина зупинила будівництво газопроводу «Північний потік-2». У грудні 2022 року була встановлена максимальна ціна на російську нафту - 60 доларів США за барель [136].

Російські олігархи та високопосадовці також опинилися під санкціями, що призвело до арешту їхнього майна. Також були заморожені активи президента Путіна та міністра закордонних справ Лаврова. Були заарештовані щонайменше 16 супер'яхт, пов'язаних із підсанкційними особами. У Великій Британії було припинено продаж «золотих віз», що дозволяли росіянам отримати право на проживання [117].

Країни G7 посилюють боротьбу з фінансовими посередниками, які дозволяють Росії уникати багатосторонніх санкцій. У березні 2023 року було видано рекомендацію для фінансових установ, в якій описано різні методи ухилення від санкцій.

У квітні 2023 року високопосадовці США, Великої Британії та ЄС зустрілися з представниками фінансових установ, щоб обговорити методи ухилення Росії від санкцій. США та їх союзники посилюють виконання санкцій і вживають жорстких заходів проти спроб уникнути них. У квітні цього року США налічили понад 120 санкцій проти російських організацій, включаючи пов'язані з «Росатом», і фірми в інших країнах, таких як Туреччина. Обмеження також стосуються організацій в оборонному секторі та тих, що підтримують війну проти України, зокрема, таких як ПБК «Патріот» та China HEAD Aerospace

Technology Company. Кількість санкцій постійно зростає, охоплюючи все більше сфер і маючи значний вплив на російську економіку, включаючи торгівлю й державний сектор. Російська влада, можливо, передбачала наслідки своєї політики, але не очікувала такої сильної відповіді міжнародного співтовариства [41].

24 лютого 2024 року Євросоюз прийняв новий пакет санкцій проти Росії, охопивши 106 осіб фізичних та 88 юридичних осіб, які пов'язані з військовим і оборонним секторами. Ці санкції відображають реакцію на дії, що підірвали територіальну цілісність, суверенітет та незалежність України. Загалом, понад 2000 осіб стали об'єктом санкцій ЄС, які передбачають замороження активів та заборону на в'їзд на територію ЄС. Ще 27 суб'єктів, що підтримують військово-промисловий комплекс Росії, отримали посилені експортні обмеження, включаючи компанії, що базуються у третіх країнах, таких як Індія та Китай. Крім цього, були введені обмеження на експорт електричних трансформаторів та компонентів для безпілотників, а Велика Британія також приєдналася до країн, що обмежують імпорт чавуну й сталі з Росії [53].

Планується, що уряд США введе нові санкції проти осіб та компаній, які пов'язані з російським військово-промисловим комплексом. Близько 300 фізичних та юридичних осіб, включаючи автозавод "Урал", Брянський автомобільний завод, та Володимирський завод прецизійних сплавів, опинилися під обмеженням. Кілька компаній з Азербайджану, Бельгії, Китаю, Словаччини, Туреччини та ОАЕ також потрапили до списку через сприяння російським програмам. Мінфін США також вніс до списку три російські юридичні та дві фізичні особи, які пов'язані з розробкою хімічної та біологічної зброї. Глава Мінфіну Джанет Йеллен підкреслила, що ці дії спрямовані на послаблення військових зусиль Росії та ускладнення її військово-промислової бази [10].

2.2 Підходи та механізми обходу санкцій Росією за регіонами

Міжнародні санкції та контроль над експортом серйозно пошкоджують економіку Росії, яка стикається з економічною кризою та втратою статусу одного з найбільших світових експортерів енергоресурсів. РФ використовує нейтралітет Китаю та інших країн, щоб забезпечити фінансування війни проти України та знаходить ринки збуту для своїх енергоресурсів у цих країнах, які не долучилися до заходів обмеження. Це дає РФ можливість знаходити альтернативні шляхи у торговельних відносинах, хоча ці країни не підтримують війну на політичному рівні [107].

Нині одним із головних факторів, що впливає на економічну стабільність Росії, є відмова Китаю долучатися до західних санкцій проти РФ. З початку воєнних дій Росія користувалася мовчазною підтримкою Китаю. Навіть за офіційними заявами МЗС КНР про повагу до суверенітету України та заклики до миру, Китай ніколи офіційно не засуджував російську агресію.

У той час, коли ціни на сировину підвищувалися через війну, Китай, як найбільший у світі імпортер енергетичних ресурсів та сільськогосподарської продукції, залишався нейтральним і не висловлював осуд російської агресії. Китайський ринок став основним споживачем російської нафти, газу та вугілля, що дало Росії можливість продовжувати торгівлю навіть під ембарго ЄС на її енергоресурси [107].

Співпраця між Пекіном і Москвою посилена за останні півтора роки, включаючи продаж Китаєм Ірану матеріалів для програми безпілотних літальних апаратів, які потім потрапляють до Росії. Навіть попри намагання США перекрити цей ланцюжок постачання, Китай продовжує забезпечувати Росію технологіями та компонентами, які використовуються у війні проти України [48].

За даними дослідників із The Wall Street Journal, Китай постачив Росії безпілотики та їхні частини на суму понад 12 млн доларів станом на березень 2023 року [48].

У серпні 2023 року The Telegraph повідомило, що Китай допомагає Росії з озброєнням, надаючи гелікоптери, безпілотики, оптичні приціли та метали для військової промисловості. Від початку вторгнення Росії в Україну китайські компанії постачали до РФ компоненти для ракетних установок, бронетехніки та стратегічних бомбардувальників. Торгівля між Китаєм і Росією в 2023 році має перевищити 200 млрд доларів [41].

Підтримка Китаю допомагає Росії утримати економіку під час західних санкцій. Дані китайських митних органів підтверджують, що Китай став головним торговельним партнером для Росії. Статистика Генеральної адміністрації митниць КНР за період січень-серпень 2023 року показує, що товарообіг між Китаєм і РФ досяг 155,1 млрд доларів США, збільшившись на 32 %. Експорт зріс на 63,2 %, до 71,8 млрд доларів США, а імпорт – на 13,3 %, до 83,3 млрд доларів США.

Агентство Bruegel вказує, що щомісячні обсяги експорту Китаєм товарів до РФ зросли після певного зменшення у січні та лютому 2023 року, досягнувши рекордного значення в серпні на рівні 10,28 млрд доларів США (рис. 2.5).

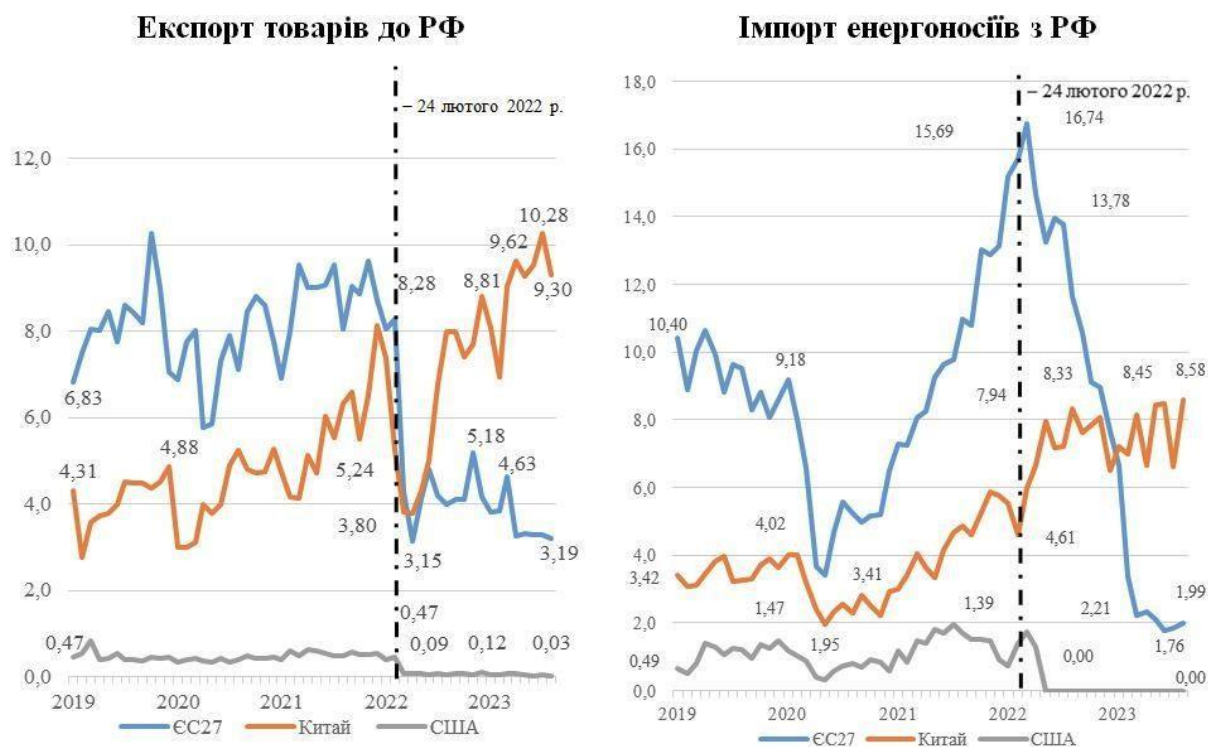

Рис. 5. Динаміка експорту товарів з КНР до РФ (а) та імпорту нафти з РФ до КНР (б) протягом зазначеного періоду (2019 р. – серпень 2023 р.), млрд дол. США/місяць

Джерело: створено за [49].

У серпні 2023 року МЗС Китаю повідомило, що Китай не постачає Росії компоненти для виробництва зброї. Проте, Reuters заявило, що Китай змінив свою дипломатичну стратегію відносно війни в Україні, дозволяючи можливість розгляду інших мирних планів, але не відмовляючи від підтримки Росії.

Аналітики зазначають, що такі зміни пов'язані з внутрішньополітичною напруженістю в Китаї та проблемами на глобальному продовольчому ринку через вихід Росії з Чорноморської зернової ініціативи. У 2023 році товарообіг між Китаєм і Росією досяг 155,1 млрд доларів США, збільшившись на 32 %, з експортом, що зросли на 63,2 % [41].

Індія офіційно взяла нейтральну позицію стосовно російського вторгнення в Україну, уникаючи відкритої підтримки РФ, але і не критикуючи її дії. За опитуванням YouGov Cambridge, близько 27% індійців вважають Росію винною у війні, а 28% – Захід. Проте, велика частина не визначилася (45%) [119].

Індія залишається залежною від російських поставок зброї, що складають майже 70% її озброєння. Така залежність зумовлюється необхідністю отримання запчастин, технічного обслуговування та модернізації. Протягом 2000–2020 рр. Індія витратила майже 54 млрд доларів США на імпорту зброї, з яких 35,8 млрд доларів США дісталось РФ [122].

Індія намагається зменшити свою залежність від російського збройного імпорту, зокрема, за допомогою закупівель у США, Ізраїлі, Франції та Італії. Проте, експерти стверджують, що це може зайняти близько 20 років. Незважаючи на міжнародний тиск, Індія уникатиме приєднання до міжнародних санкцій, продовжуючи збільшувати імпорту з Росії, зокрема сирої нафти. У 2022 році обсяг імпорту зріс до 40,6 млрд доларів США зі зменшенням закупівель у І кварталі 2023 року на 15,6 млрд доларів США (рис. 2.6).

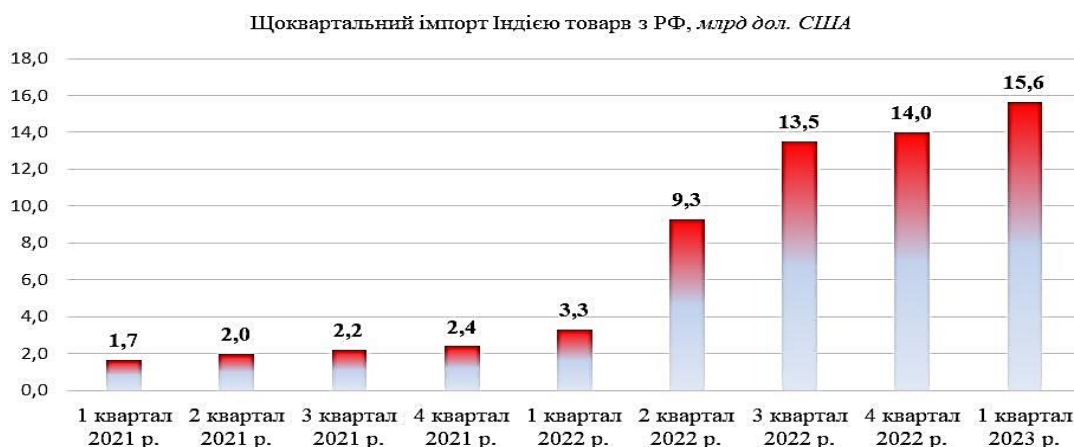

Рис. 2.6. Щоквартальні обсяги імпорту Індією товарів із РФ у 2021–2023 рр., млрд дол. США

Джерело: The International Trade Centre.

Західні санкції, зокрема відключення російських банків від системи SWIFT, ускладнили двосторонні платежі, але також прискорили перехід до розрахунків в національних валютах.

Росія використовує механізм торгівлі "рубль – рупія", що ускладнює торгівлю, але обмежує вплив західних санкцій. Збільшуючи поставання нафти до Індії, РФ стикається з накопиченням рупій в індійських банках, які не може

використати. Ці накопичення, за даними Bloomberg Economics, становлять від 2 до 3 млрд доларів США кожен квартал, додаючись до понад 147 млрд доларів США чистих іноземних активів, створених за кордоном протягом 2022 року [109].

Індія та РФ розглядають різні механізми вирішення цієї проблеми, включно з інвестиціями російських компаній на ринки капіталу Індії або спрямуванням рупій в індійські інфраструктурні проекти в обмін на частки акцій.

Індія та РФ обговорюють зростання експорту індійської продукції на російський ринок, яке може стати наслідком повного впровадження механізму "рубль – рупія" [62].

Індія пропонує широкий спектр товарів у галузі фармацевтики, електроніки, машинобудування, а також – хімічну та сільськогосподарську продукцію, медичні інструменти, на які РФ також зацікавлена. Однак індійський приватний сектор розглядає РФ як ризикований ринок через загрозу вторинних санкцій [62].

Індія може розглядати підходи для уникнення вторинних санкцій, включаючи створення окремих підприємств, спеціалізованих на російському ринку, як це робить Китай. Наприклад, уряд Індії вже займається сертифікацією індійських виробників генеричних препаратів для експорту на російський ринок.

Більшість переваг в індійсько-російських відносинах, на думку індійських аналітиків, виявиться після припинення війни РФ проти України. В такому випадку західні компанії вже покинуть російський ринок, а індійський приватний сектор не буде більше розглядати бізнес із РФ як ризиковану пропозицію [69].

Іран став важливим союзником для РФ в кількох аспектах: по-перше, в постачанні різних типів зброї, оскільки інші країни не передавали РФ ані власне зброю, ані технології для її вироблення; по-друге, в обході санкцій та їхнього негативного впливу на економіку, використовуючи досвід Ірану в умовах

міжнародних санкцій; по-третє, в налагодженні логістичних маршрутів, які допомагають в обході санкцій [88].

Щодо зброї, РФ закуповує в Ірані безпілотники для руйнування інфраструктури України. Згідно з даними Sky News, Іран передав Росії зразки артилерійських та танкових снарядів, ракет та інше. Це свідчить про розширення оборонного партнерства між Іраном та РФ. Іран розробив схеми обходу санкцій, які використовує Росія. Наприклад, використання тіньового флоту танкерів та підставних компаній у Туреччині чи ОАЕ для зміни країни походження товару [68].

Financial Times зазначає, що в 2022 році Росія розглядає танкери як можливий спосіб обійти санкції на продаж своєї нафти. Судноплавний брокер "Braemar" стверджує, що Росія зібрала флот із понад 100 застарілих танкерів. Енергетична консалтингова компанія "Rystad" повідомляє, що в 2022 році Росія додала до ланцюжка перевезень нафти 103 танкери, придбавши їх або перерозподіливши з Ірану та Венесуели [134].

З метою обійти санкції, Росія та Іран об'єднали свої фінансові системи, щоб полегшити транзакції поза SWIFT. У травні 2023 року російський банк ВТБ відкрив представництво в Ірані, прагнучи покращити можливості торгівлі та транзакцій [61].

Каспійське море стає важливим маршрутом постачання для РФ ударних безпілотників та іншої підтримки від Ірану, що допомагає Росії в боротьбі зі санкціями та війною в Україні. Судноплавство в регіоні стає все більш тіньовим, збільшуючи кількість суден, які приховують дані про свій рух, зокрема, ті, що під російським та іранським прапорами.

Використовуючи дані MarineTraffic, розслідувачі CNN виявили шість кораблів під прапором Росії та два під прапором Ірану, ймовірно, пов'язаних з торгівлею зброєю. Судна часто вимикають транспондери або рухаються з вимкненими передачами даних [77].

Росія та Іран уклали угоду в травні 2023 року про співпрацю в будівництві транспортної мережі, яка сполучатиме Близький Схід та Індію, дозволяючи обходити морські маршрути, що піддаються впливу через ситуацію в Україні.

Ця угода, підписана в присутності президентів Росії та Ірану, відкриває нові можливості для перевезення вантажів, скорочуючи час доставки з Санкт-Петербурга до Мумбаї до 10 днів. Росія та Іран мають намір значно збільшити обсяг транзиту вантажів залізницею до 15 млн тонн щороку до 2030 року.

Таким чином, економічні і торговельні зв'язки між Росією та Іраном посилюються, а обидві країни шукають співпрацю у ключових сферах для підтримки своїх економік під час санкцій. Зважаючи на їхнє провідне становище за покладами природного газу, основний акцент робиться на розвідці нафти та газу. Російські компанії вжекладаються в сім іранських нафтових родовищ, а в майбутньому планується інвестування в розробку ще шести родовищ нафти. Тривалий досвід санкційного тиску на Іран та менший досвід на Росію показує, що санкційна політика потребує вдосконалення. США, ЄС та їхні союзники повинні визнати загрозу, яку становлять паралельні фінансові системи, та усвідомити, що контрольована Заходом глобальна фінансова система стає все більш фрагментованою та зазнає впливу багатьох тіньових схем, які дозволяють обходити санкції [61].

Туреччина та країни Центральної Азії і Південного Кавказу, з об'єднаним ВВП понад 1430 млрд дол. США та населенням понад 180 млн осіб, набувають все більшого значення для РФ в умовах санкцій та геополітичної нестабільності. Країни регіону, маючи багаті природні ресурси та транзитні можливості, обирають шлях нейтралітету та співпраці з РФ для розвитку своїх економік.

На тлі конфлікту в Україні та світової економічної нестабільності, економіки країн-партнерів РФ в регіоні показують значний ріст. Зокрема, у Вірменії ВВП зростає на 12,6 %, у Грузії – на 10,1 %, Таджикистані – на 8 %, Киргизстані – на 7 %, Узбекистані – на 5,7 %, Туреччині – на 5,6 %.

Торгівельні обороти країн регіону зі світом у 2022 р. перевищили 913,4 млрд дол. США. Лідерами стали Туреччина (617,9 млрд), Казахстан (134,4 млрд), Азербайджан (52,7 млрд), Узбекистан (43,6 млрд) і Туркменістан (17,7 млрд). Обсяг торгівлі регіону з Росією становив 120,4 млрд (13,2 % від загального), зростаючи на 54,4 % [113].

Таке зростання спостерігалось і у першій половині 2023 р. Наприклад, Вірменія показала зростання на 101,8 %, Азербайджан – на 37,7 %, Грузія – на 32,1 %, Таджикистан – на 16 %, Казахстан – на 9,6 %, Узбекистан – на 8,6 %, Туркменістан – на 10,4 %. Така тенденція свідчить про високий інтерес РФ до розвитку торговельних відносин з регіоном.

У зв'язку з санкціями проти РФ, країна звертається до економічного співробітництва з країнами Азії, Південного Кавказу та Близького Сходу.

РФ активно використовує економічні та безпекові потреби Туреччини, її енергетичну залежність від поставок з Росії, а також потребу відновлення після землетрусу 2023 р. для зміцнення своєї присутності та подолання міжнародної ізоляції. Особливо це помітно у сфері енергетики, торгівлі й туризму. Росія постачає газ до Туреччини через трубопроводи «Блакитний потік» і «Турецький потік» для національного ринку та до ЄС, забезпечуючи прибутки від транзиту та реекспорту газу. АТ «Аккую Нуклеар» веде будівництво АЕС «Аккую» потужністю 4800 МВт, що принесе Туреччині значні надходження до бюджету [89].

У жовтні 2022 р. РФ запропонувала створити газовий хаб на території Туреччини, щоб уникнути заходів проти неї. США також попередили Туреччину про ризик взаємодії з санкційованими організаціями РФ. Туреччина намагається уникнути транзиту товарів під санкціями, проте вироблені в ній товари продовжують потрапляти до РФ. У квітні 2023 р. США ввели санкції проти двох турецьких компаній за сприяння РФ [106].

Туреччина також звертається до інших країн для зменшення залежності від РФ. Наприклад, у березні 2023 р. вона підписала угоду з Об'єднаними

Арабськими Еміратами про розширення торгівлі та інвестицій на суму понад 50 млрд дол. США.

Санкційні обмеження та вихід з російського ринку іноземних компаній, а також міграція російських громадян за кордон, змушують Росію активізувати співпрацю з країнами Центральної Азії та Південного Кавказу, їх економіки традиційно залежали від торгівлі та інвестицій РФ. Росія використовує механізми співпраці у міжнародних організаціях, таких як Євразійський економічний союз, Співдружність незалежних держав тощо, і стимулює розвиток транзитних маршрутів та логістичних коридорів. Крім того, актуальним для РФ є імпортозаміщення товарів із країн Центральної Азії, зокрема, чавуну, сталевих прокатів, металів, каучуку, харчових та сільськогосподарських продуктів [12].

Узбекистан та Казахстан збільшили постачання глинозему та підшипників до РФ, коли виникли проблеми з імпортом через війну в Україні. ЄС та США збільшують тиск на країни Центральної Азії та Південного Кавказу, щоб унеможливити потрапляння своїх технологій до РФ, які можуть використовуватися для військових цілей. ЄС запровадив нові економічні санкції для країн, що допомагають РФ обходити санкції, включаючи суб'єкти з Узбекистану та Вірменії.

Країни Перської затоки, як ключові гравці у світовій економіці, мають найвищі доходи на душу населення, значні фінансові та інвестиційні ресурси та одні з найвищих темпів економічного розвитку. Королівство Саудівська Аравія, Об'єднані Арабські Емірати (ОАЕ), Держава Катар, Султанат Оман, Держава Кувейт та Королівство Бахрейн є ключовими постачальниками вуглеводнів на світовий ринок. Їхні фінансові, промислові, логістичні та рекреаційні хаби стали важливими центрами торгівлі та фінансових операцій. Країни Перської затоки виступили за нейтралітет у конфлікті між Росією та Україною, але підтримували РФ у міжнародних нафтових домовленостях. Політика держав Перської затоки відносно ситуації в Україні залишається предметом суперечок [133].

Глобальні гравці, такі як США, ЄС, Китай, Індія та Японія, впливають на санкційну політику країн Перської затоки. США домовлялися про обмеження видобутку нафти у цьому регіоні для зменшення експорту нафти з Росії. Країни Перської затоки також стали цільовою точкою для фінансових санкцій через їхню торговельну зв'язаність з Росією. Фінансові операції між цими країнами та РФ стали об'єктом уваги регуляторів та організацій, що борються з відмиванням грошей.

Країни Перської затоки мають значні суверенні фонди, що збирають доходи від продажу нафти і газу та інвестують їх у різні сектори, включаючи стратегічні підприємства в Росії. Це впливає на політику цих країн щодо РФ. Після введення санкцій проти Росії, країни Перської затоки стали привабливими для російського капіталу та міграції. Хоча країни регіону мають багато спільного, їхня роль у світовому економічному порядку та політичні позиції відрізняються [133].

Саудівська Аравія має ключове значення на світовому ринку нафти та в ОПЕК+. Станом на 2022 рік вона посідала друге місце за обсягом видобутку нафти. Після введення санкцій проти РФ, США домовлялися з нею про збільшення видобутку для компенсації. Але з початку 2023 року Саудівська Аравія двічі зменшила видобуток, досягаючи 9 млн барелів на день. Це дозволило уникнути суттєвого падіння російської економіки [115].

Після візиту президента Зеленського до Ер-Ріада у 2023 році Саудівська Аравія надала Україні 400 млн доларів США, зокрема на гуманітарну допомогу та світлі нафтопродукти. Також їй цікаве українське продовольство та розвиваються переговори про заміщення російським.

Росія прагне повернутися до FATF, за підтримки Саудівської Аравії та Китаю. Незважаючи на це, вона проводить бізнес-місії, запрошуючи російські компанії, що беруть участь у війні в Україні [38].

ОАЕ, що знаходяться на восьмому місці серед нафтовидобувних країн, стали важливим торговельним і фінансовим транзитом для Росії. Вони не

приєдналися до санкцій проти РФ, ставши транзитним центром для пасажиропотоків з Росії, а також стали ключовим центром торгівлі російським золотом. Протягом року після початку війни в Україні ОАЕ імпортували 75,7 тонн російського золота на суму 4,3 мільярда доларів США [133].

Російські авіакомпанії закупили в ОАЕ запчастини для літаків на суму 1,2 мільярда доларів США. Експорт електронних компонентів з ОАЕ до Росії зріс більш ніж у сім разів, до майже 283 мільйонів доларів США. У 2022 році ОАЕ експортували в Росію в 15 разів більше мікрочипів, ніж у 2021 році, а обсяг торгівлі цією продукцією зрос до 24,3 мільйона доларів США порівняно з 1,6 мільйона доларів США у 2021 році. Також ОАЕ експортували до Росії 158 безпілотних літальних апаратів на суму майже 600 тисяч доларів США [113].

Незважаючи на це, ОАЕ під тиском світових демократій реагують на порушення санкційного режиму для уникнення вторинних санкцій та дотримання вимог експортного контролю США [133].

Після вторгнення РФ в Україну і введення санкцій, Кувейт припинив деякі бізнес-зв'язки з Росією, але двостороння торгівля між країнами продовжується. Кліринг платежів за торговельними контрактами здійснюється через банки Китаю, що потребує детальнішого аналізу для розроблення заходів щодо скорочення впливу такого способу уникнення ембарго. Кувейтські інвестиції в російську економіку невеликі і були заморожені з початком військової агресії РФ проти України.

У відносинах Катару з Росією після нападу на Україну значних змін не відбулося. Суверенний фонд «Qatar Investment Authority», де зосереджено 300 мільярдів доларів США, володіє приблизно 19% акцій російського нафтового гіганта «Роснефть» і вважає ці інвестиції ключовими для підтримки відносин між країнами. Таким чином, Катар продовжуватиме співпрацю з РФ як на політичному, так і на економічному рівні [85].

За даними Вашингтонського Інституту, 75% жителів Бахрейну підтримують російську агресію в Україні та сподіваються на перемогу Росії та

анексію частини території України. Це пов'язано з тим, що більшість населення королівства є шиїтами і має добрі стосунки з Іраном. Попри санкції проти РФ, Бахрейн перебуває в зоні впливу російської пропаганди, що викликає необхідність розробки заходів для зменшення впливу такого уникнення ембарго [82].

Султанат Оман проголосував за Резолюцію ООН, засуджуючи агресію Росії проти України. Оман виконує положення політики ОПЕК+ з видобутку й торгівлі нафтовою сировиною. Станом на 2021 рік, Оман імпортував з України та Росії 50% пшениці для забезпечення хлібом населення, однак після початку вторгнення РФ в Україну, країна переорієнтувалася на закупівлю продовольчого зерна в інших країнах [116].

Уряди та лідери країн Близького Сходу виступали з різними заявами щодо дій Росії проти України. Багато з них утрималися під час голосування за резолюції ООН, що стосувалися ситуації в Україні. Більшість країн Близького Сходу намагаються зберегти нейтралітет та реалізувати власні інтереси у цьому конфлікті.

Хоча більшість країн РСАДПЗ підтримали резолюції ООН, які засуджують агресію Росії в Україні, жодна з них не приєдналася до західних держав у запровадженні санкцій проти Москви. Арабський світ досі уникає критики Росії за війну проти України. Навіть підсумкова заява саміту ЛАД у листопаді 2022 р. не засуджувала російське вторгнення в Україну, хоча воно спричинило кризу продовольчої безпеки в арабському світі.

РОЗДІЛ 3. ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАХОДІВ ЗАСТОСОВАНИХ КРАЇНАМИ ЗАХОДУ

3.1 Аналіз впливу заходів санкцій на Росію

Багато міжнародних економічних та фінансових установ передбачали погіршення економічного становища в Російській Федерації, яке мало проявитися у серйозному спаді ВВП, зростанні рівня інфляції та безробіття. Наприклад, на початку конфлікту між Росією та Україною Світовий банк передбачав зменшення ВВП РФ на 8,9 %, Європейський банк реконструкції та розвитку - на 10 %. Міжнародний валютний фонд очікував, що ВВП РФ скоротиться на 8,5 %, а рівень інфляції та безробіття зростуть відповідно до 21,3 % та 9,3 % [130].

Підставою для таких прогнозів стали наслідки економічного шоку, спричиненого першою хвилею фінансових санкцій, таких як блокування приблизно 300 мільярдів доларів США міжнародних резервів, часткове відключення банківського сектору від міжнародної міжбанківської системи передачі інформації та здійснення платежів SWIFT, а також відтік капіталу, який, за деякими оцінками, за 2022 рік досяг рекордних 243 мільярди доларів США (еквівалентно 13,5 % ВВП РФ).

Одночасно відбулася різка девальвація російського рубля - до 120 рублів за 1 долар США, що призвело до необхідності жорсткого посилення контролю над потоками капіталу. Центральний банк РФ також підняв ключову ставку до 20 %.

Але скорочення російської економіки у 2022 році, за даними Росстату, виявилось набагато меншим, ніж передбачалося, і становило лише 2,1 % (індекс фізичного обсягу ВВП в порівнянні з 2021 роком становив 97,9 %). Номінальний обсяг ВВП РФ у 2022 році становив 153,4 трильйони рублів (2,24 трильйона доларів США) (рис. 3.1). Паралельно, інфляція склала 11,94 %, а рівень безробіття становив 3,9 %. Курс російського рубля наприкінці минулого року

коливався в діапазоні від 60,9 до 72,1 за долар США, а ключова ставка Центрального банку РФ знизилася до 7,5 % [21].

Згідно з Росстатом, зниження ВВП було наслідком зменшення доданої вартості в таких секторах: оптова та роздрібна торгівля - на 12,7 %; водопостачання, водовідведення, організація збирання та утилізації відходів, діяльність з ліквідації забруднень - на 6,8 %; обробні виробництва - на 2,5 %; транспортування та зберігання - на 1,8 %.

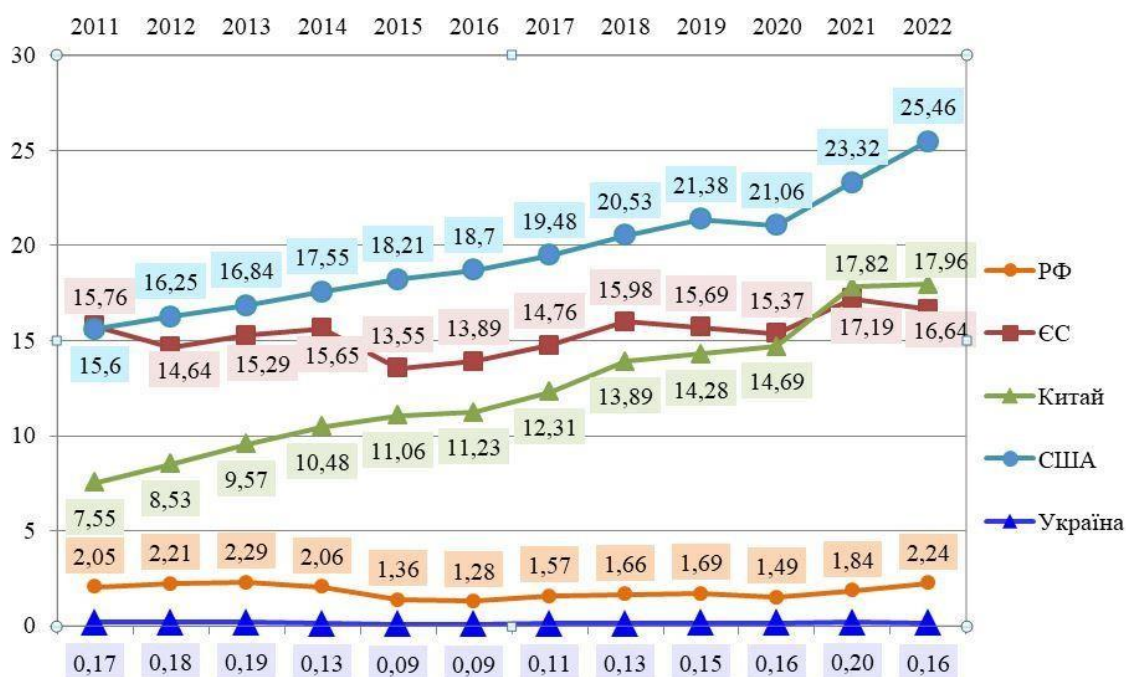

Рис. 3.1. Номінальний ВВП РФ, Китаю, ЄС, США та України протягом 2011– 2022 рр., трлн дол. США

Джерело: Світовий банк.

Ретельний аналіз структури ВВП за секторами економіки Російської Федерації, проведений Інститутом перехідних економік при Банку Фінляндії, виявив, що галузі, спрямовані на задоволення потреб внутрішнього ринку або підтримку воєнних зусиль в Україні, швидко зростали (наприклад, фармацевтична галузь зросла на 8,5 %, а виробництво металопродукції - на 6 %). У той же час інші галузі серйозно постраждали від санкцій (наприклад, деревообробна промисловість впала на 12,8 %, а виробництво автомобілів - на 45 %) [108].

Офіційна статистика показувала, що російська економіка до певної міри адаптувалася до різкої зміни економічного середовища, спричиненого санкційним режимом та обмеженнями експорту.

Але експерти висловлюють сумніви щодо оптимізму даних Росстату щодо зменшення ВВП РФ у 2022 році. Зокрема, представник Єльського університету (США) вказав на те, що при обставинах, коли офіційні економічні показники приховують реальність, ключові галузі економіки перебувають у спаді, а також при рекордному рівні безробіття, масовій втраті росіян на війні, міграції 3 мільйонів освічених громадян за кордон, відтоку капіталів, виходу іноземних компаній з ринку, витрати валютних резервів, щоденної втрати 1,5 мільярда доларів США на енергоносії тощо, дані Росстату не відповідають дійсності [91].

Ще одним незалежним свідченням того, що стан російської економіки далеко не такий оптимістичний, як показує російське статистичне агентство, є дані з супутників про забруднення атмосфери від шкідливих викидів промисловості в промислових регіонах РФ. З урахуванням чіткого зв'язку між обсягами промислового виробництва та забрудненням атмосфери, можна припустити, що зниження промислового виробництва в РФ було значно більшим (рис. 3.2).

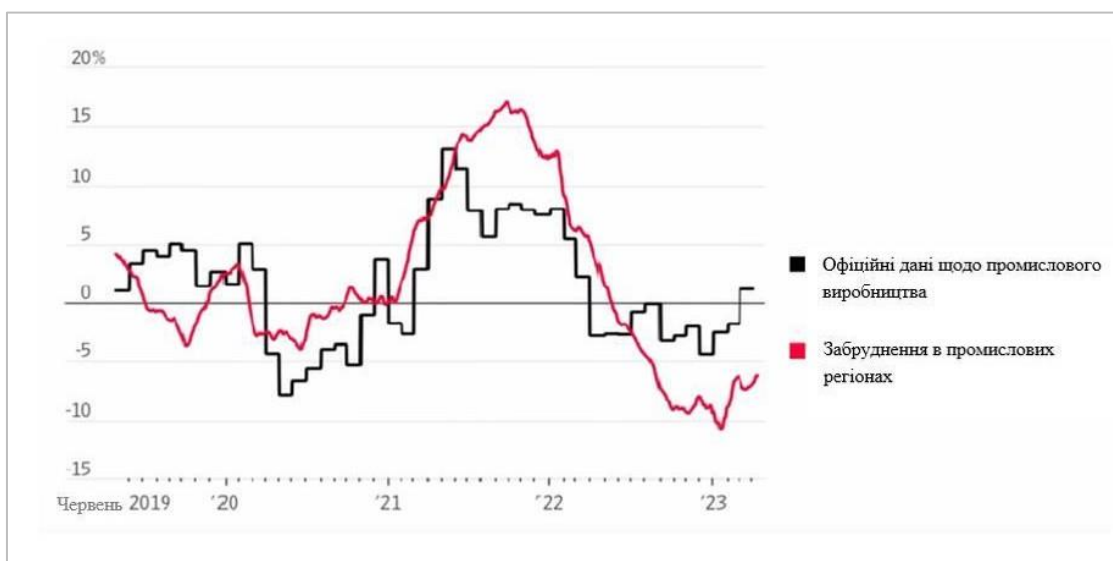

Рис. 3.2. Динаміка промислового виробництва та забруднення у РФ протягом 2019 –2023 рр. (порівняно з попереднім роком)

Джерело: QuantCube (забруднення), Росстат (промислове виробництво)

Безперечно, санкції та контроль над експортом великою мірою пошкоджують російську економіку, проте їхній вплив у значній мірі компенсується високими цінами на енергетичні ресурси.

Середня ціна на російську марку експортної нафтової суміші "Urals" у 2022 році зросла на 10,3 % порівняно з 2021 роком - до 76,09 доларів США за барель. Проте у грудні того ж року вона знизилася на 30,6 % у порівнянні з груднем 2021 року - до 50,47 доларів США за барель у зв'язку із введенням цінового обмеження на нафту у розмірі 60 доларів США за барель. На світовому ринку середня ціна на нафту марки "Brent" склала 100,93 долара США за барель [37].

Ціни на природний газ також значно зросли через використання Росією постачання природного газу як засобу тиску на ЄС у відповідь на його підтримку України. Зменшення обсягів постачання газу з боку Росії до ЄС не стало критичним завдяки сприятливим погодним умовам та заходам ЄС щодо забезпечення газом промисловості та населення. Однак Росії не вдалося перенаправити газові потоки на азійський ринок через відсутність необхідних трубопровідних потужностей та виробництва та транспорту скрапленого газу.

Позитивний зовнішній торговельний баланс досяг понад 370 мільярдів доларів США, переважно завдяки експорту енергетичних ресурсів та інших сировинних товарів. Це дало Росії можливість збільшити фінансування урядових витрат, забезпечивши певну фінансову стабільність, а також задовольнило потреби економіки частково імпортними товарами [24].

У зв'язку з міжнародними санкціями та обмеженням експорту, Росія намагалася підтримати внутрішнє виробництво та заміну імпорту, в тому числі й у військовій сфері. Наприклад, у Татарстані спільне підприємство з виробництва автомобілів Ford припинило свою діяльність, проте, за даними

російських журналістів, в економічній зоні "Алабуга", у співпраці з Іраном, було налагоджено виробництво військових безпілотників [2].

Глибокий аналіз чинників, які дозволили підтримувати російську економіку протягом 2022 року в умовах санкційного режиму та пом'якшували вплив міжнародних обмежень на економічну діяльність в РФ, розкриває додаткові фактори: зменшення споживчого попиту, наявність достатніх товарних запасів та фінансових резервів, переорієнтація товарних потоків на країни, що не застосовують санкції (переважно у напрямку Азії), а також впровадження монетарних та бюджетно-податкових заходів у відповідь на нові економічні умови. Зокрема, значно зросла урядова підтримка економіки, що, за деякими оцінками, збільшилася на 25 % і становила 5,5 трлн рублів, або близько 4 % ВВП РФ [108].

Перед вторгненням РФ в Україну було очевидно економічне збільшення у розмірі 2,4–2,8 %, тоді як зменшення ВВП РФ протягом 2022 року склало 2,1 %. Таким чином, можна припустити, що втрати ВВП РФ минулого року становили близько 4,5–4,9 %, або 82,8–90,2 млрд доларів США.

У 2024 році на економіку РФ впливатимуть різні внутрішні та зовнішні фактори, такі як зміни в економіці, пов'язані з війною РФ проти України, адаптація до міжнародних обмежувальних заходів, стан світових товарних ринків та геополітичні виклики. Ось чому на даний момент міжнародні організації передбачають трохи відмінні тенденції в розвитку російської економіки.

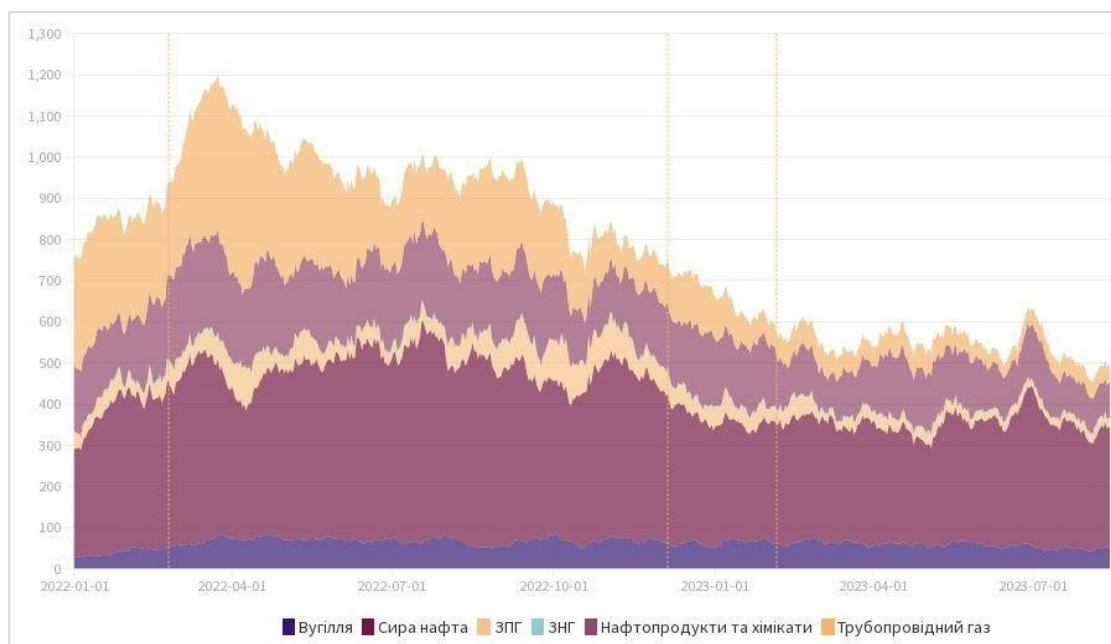
Згідно з ООН, російська економіка зменшиться на 0,6 % в кінці 2024 року, ОЕСР прогнозує спад на 1,5 %, а Світовий банк - на 0,2 %. Проте МВФ стверджує, що економіка РФ зростатиме на 1,5 % у цьому році, оскільки перша половина року мала високі показники у таких галузях, як роздрібна торгівля, будівництво та промислове виробництво, які отримали значну підтримку через податкові та бюджетні заходи [108].

За даними Росстату, у першому кварталі цього року продовжувалася дефляція ВВП, яка, згідно з уточненими даними, склала 1,8 %. Проте у другому кварталі Росстат зафіксував зростання на рівні 4,9 %, незважаючи на санкції та зменшення експорту. Закордонні експерти відзначають, що значну підтримку російській економіці надає значне зростання фінансування витрат на військові потреби. За окремими оцінками, такі витрати в 2024 році складатимуть понад 100 млрд доларів США - це третина всіх бюджетних видатків, що підвищує тиск на державні фінанси [22].

У цій ситуації важливо зауважити, що серед ключових чинників, які впливатимуть на економіку РФ загалом і на доходи російського бюджету зокрема, можна відзначити початок процесу зменшення залежності ЄС від російських енергетичних ресурсів (наразі ЄС є одним з найбільших споживачів російської енергії), заборону ЄС на морський імпорт сирової нафти та нафтопродуктів з РФ, а також застосування розвиненими країнами Заходу нового інструменту санкцій - цінового ліміту на нафту та нафтопродукти.

Довідково. Недавно російський Мінфін оголосив про підвищення ціни на експортовану нафту з 15 липня по 14 серпня 2023 року до 70,33 доларів США за барель, що на 10,33 долара США більше за ціновий ліміт, встановлений у грудні 2022 року [12].

Зменшення виручки від експорту енергоресурсів (рис. 3.3) призвело до зменшення нафтогазових доходів російського бюджету, які за підсумками першого півріччя 2023 року знизилися на 47 % порівняно з відповідним періодом попереднього року - до 37,4 мільярдів доларів США.

Примітка. Пунктирні лінії позначають початок повномасштабної російської агресії проти України, а також запровадження ЄС ембарго на нафту й розширеного обмеження цін на сирю нафту в грудні 2022 р. та нафтопродукти в лютому 2023 р.

Рис. 3.3. Російський експорт викопних видів палива, млн євро на день, середнє за 14 днів

Джерело: CREA Analysis.

З урахуванням цієї тенденції, дефіцит бюджету РФ у поточному році може значно перевищити запланований показник. За прогнозами МВФ, дефіцит бюджету РФ може досягти 6,2% ВВП, що практично втричі перевищує заплановане значення (2,2% ВВП) [130].

Проблеми з валютними надходженнями та бюджетом також впливають на курс російського рубля відносно долара США. Російська валюта зазнала девальвації на понад 40% порівняно з її початковим курсом у 2023, з подальшим зміцненням від 101,04 до 94,12 рублів за долар США.

Як стверджують зарубіжні аналітики, зниження курсу рубля приносить РФ більші прибутки від експорту, оскільки за деякими оцінками, кожен рубль

падіння курсу приносить бюджету додатково 120 млрд рублів. Проте занадто слабка валюта створює ризики для інфляції та фінансової стійкості країни. Саме це змусило Центральний Банк РФ втрутитися та підняти ключову ставку на 350 базисних пунктів до 12% в серпні 2023 року [134].

Отже, у 2023 році в економіці РФ відбуваються зворотні процеси порівняно з попереднім роком: зменшуються обсяги експорту, зростає попит, зокрема на імпорт, що призводить до послаблення курсу рубля відносно долара США (рис. 3.4). З урахуванням цього та обмеженості виробництва товарів для внутрішнього ринку, включаючи імпортозаміщення, підвищується інфляційний тиск.

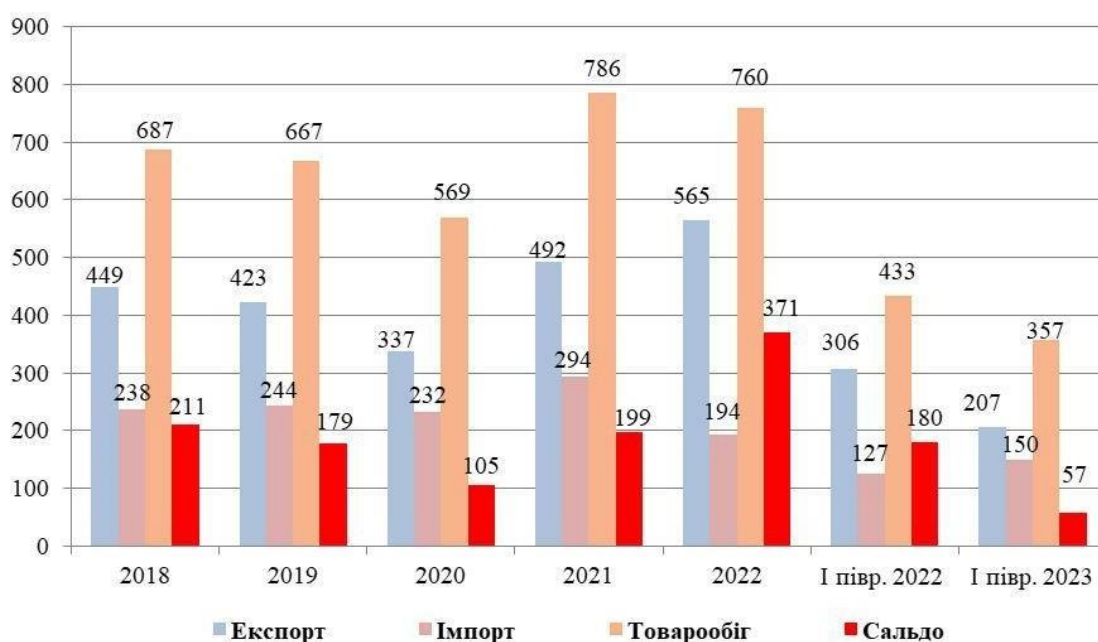

Рис. 3.4. Основні показники зовнішньої торгівлі товарами РФ у 2018–2022 рр. та протягом I півріччя 2023 р., млрд дол. США

Джерело: Міжнародний центр торгівлі, ЦБ РФ.

Особливу увагу слід звернути на загострення ситуації на ринку праці в Росії. Незважаючи на низький рівень офіційної безробітності, спостерігається дефіцит робочої сили через мобілізацію та еміграцію. За даними Росстату, на червень 2023 року російським роботодавцям потрібно ще 2 мільйони працівників. При цьому залишається високий рівень прихованого безробіття,

включаючи відпустки без збереження заробітної плати, простої та неповний робочий тиждень [22].

Також війна Росії проти України сильно позначилася на інвестиціях в російську економіку. Потік інвестицій в основний капітал значно зменшився, з 13,8% у першому кварталі 2022 року до 0,7% у першому кварталі 2023 року.

За оцінкою Bloomberg у січні, випадання доходів через обмеження цін на нафту не змусить Росію скорочувати витрати протягом кількох років завдяки резервам у юані на суму 45 мільярдів доларів. Якщо ціна нафту підніметься вище 60 доларів, Росія зможе збільшити свої резерви в юанях [114].

На думку економістів, опитаних The Washington Post у лютому, фонд національного добробуту, що складається в основному з юанів та золота, може бути вичерпаний Росією за два роки. Джеймс О'Брайєн, голова Управління з координації санкцій у Державному департаменті заявив, що санкції досягають своєї мети — позбавити Росію фінансів та технологій, необхідних їй для підтримки своїх збройних сил. Проте, ці заходи — лише з інструментів для припинення війни разом із військовою допомогою [136].

На думку Крісті Айронсайд, історика сучасної Росії та Радянського Союзу з Університету Макгілла в Канаді, санкції показують свою неефективність. На думку експерта, санкції працюють тоді, коли існує глибока економічна інтеграція чи перспективи їхнього розвитку, але з 2014 року ці процеси були уповільнені. З цього моменту Росія захищає свою економічну систему від санкцій, розвиваючи внутрішню торгівлю та виробництво, переводячи валютні резерви в юані. На думку Айронсайда, застосування санкційних пакетів та загроза нових обмежень не змусили Путіна зупинити вторгнення і не змусять у майбутньому. Однак Рейчел, член групи з санкцій проти Росії у Стендфордському університеті, сказав, що санкції вже вплинули на російську військову кампанію, і, хоча точно оцінити вплив санкцій на Росію важко, вони вже завдали удару по Росії та Кремлю [39].

На думку Агати Демарайс, директора з глобального прогнозування в Economist Intelligence Unit, Росія обходить санкції не так успішно, як стверджують багато ЗМІ та Кремль. Обхід санкцій скрутний для такої великої країни, як Росія, тим, хто займається незаконною торгівлею з Росією в масштабах, достатніх для насичення її економіки, складно довго залишатися непоміченими. Хоча обсяги високотехнологічного імпорту з країн, які не вводять проти неї санкції, зросли, вони все ще невеликі і не покривають її потреб. Крім того, Китай не надто допомагає Росії в обході санкцій — китайські фірми бояться вторинних санкцій США, і сам Китай зазнав санкцій Заходу [46].

Через війну санкції дають необхідний результат. У першому кварталі 2023 надходження Москви від експорту нафти впали на 15,6 мільярда доларів в порівнянні з тим же кварталом 2022 року, тобто на 29 відсотків. Близько трьох чвертей цього падіння пов'язано з санкціями, решта була в основному наслідком зниження цін на нафту. В результаті за ті ж три місяці Міністерство фінансів Росії повідомило про дефіцит державного бюджету у розмірі 30 мільярдів доларів, що становить 82 відсотки від цільового показника дефіциту на весь рік. Це ускладнює фінансування війни Кремлем [136].

Підсумовуючи, можна зазначити, що РФ зуміла уникнути серйозної дестабілізації у сфері економіки у 2022–2023 роках та зберігає можливості фінансування війни проти України. Проте на середньо- та довгостроковий період економічна стабільність Росії знаходиться під загрозою через руйнування економічних зв'язків з країнами Заходу, що підтримують Україну у війні проти РФ.

3.2 Оцінка наслідків для інших країн

Оцінка наслідків фінансових санкцій для інших країн залежить від декількох факторів. По-перше, важливо врахувати економічні та політичні

зв'язки цих країн з Росією. Країни, які мають значні торговельні або економічні відносини з Росією, можуть відчувати негативний вплив через зниження обсягів торгівлі або обмеження доступу до російського ринку. Наслідки санкцій можуть бути різними в залежності від секторів економіки. Наприклад, країни, які експортують енергоресурси або сировину до Росії, можуть втратити значні прибутки внаслідок зменшення попиту. З іншого боку, сектори економіки, які не мають значних зв'язків з російським ринком, можуть відчувати менший вплив. Наслідки можуть бути відчутними також для фінансових інститутів та компаній, які мають операції в Росії або підтримують бізнес-відносини з російськими контрагентами. Вони можуть стикнутися з фінансовими втратами або ризиками внаслідок змін у російському фінансовому середовищі або обмежень щодо фінансових операцій [136].

15 травня прем'єр-міністр Білорусії Роман Головченко в інтерв'ю телеканалу «Аль-Арабія» зазначив, що через санкції Білорусь виявилася позбавленою можливості продавати свої товари до Євросоюзу та країн Північної Америки. За його оцінкою втрати економіки Білорусії через санкції становлять близько 16-18 млрд доларів на рік [11].

За оцінкою Мінтрансу Росії, витрати авіаперевізників 19 країн на обліт повітряного простору РФ становлять понад \$37,5 млн щотижня [3].

У квітні Індія прийняла рішення відкласти купівлю 48 військово-транспортних гелікоптерів Мі-17В5 [69].

5 червня Міністерство гірничої справи та енергетики Сербії підтвердило сербському телеканалу N1, що новий пакет санкцій ЄС заблокує для Нафтової індустрії Сербії отримувати російську нафту Адріатичним трубопроводом (JANAF) . Наступного дня президент Сербії Олександр Вучич в інтерв'ю РТС заявив, що Сербія втрачає 600 мільйонів доларів лише через санкції, введені щодо російської нафти [4].

У липні Філіппіни скасували угоду з Росією про купівлю 16 військово-транспортних гелікоптерів Мі-17 на суму 227 млн доларів у зв'язку з тим, що

після вторгнення Росії в Україну продовження військово-торговельного співробітництва з Росією могло б призвести до Філіппін санкції США . Також вони спробували повернути початковий внесок у розмірі 48,2 млн доларів [95].

Згідно з звітом Центру зелених фінансів та розвитку Університету Фудань у Шанхаї, до липня 2022 року інвестиції Китаю в ініціативу «Один пояс і один шлях» у Росії вперше впали до нуля — Пекін не укладав угод з російськими організаціями в рамках програми BRI у першій половині 2022 року. На думку директора центру Крістофа Недопіла Вана, саме загроза санкцій з боку Заходу втримала Китай від інвестицій у Росію. У той же час уповільнюючи свої інвестиції в Росію, Китай поглиблював свою взаємодію з Близьким Сходом - одним із найбільших бенефіціарів проекту стала Саудівська Аравія. При цьому Недпіл Ван вважає, що відсутність інвестицій може бути «тільки тимчасовою» і що між Росією та Китаєм «певно сильна взаємодія», зазначивши, що, незважаючи на війну, закупівлі Китаєм російських енергоносіїв збільшилися [42].

Оглядач Мінні Чан у своїй статті для South China Morning Post, посилаючись на джерела видання, повідомила, що Китай хоче залучити до роботи над проектом російсько-китайського широкофюзеляжного далекомагістрального літака CR929, вартістю 50 млрд доларів, європейських і американських виробників, оскільки широкофюзеляжний безпеки для польотів у США та країни Європи. Водночас, «Російська сторона розцінює вибір Пекіна використовувати західні компоненти як „білий прапор“ Заходу на тлі санкцій, введених проти країни через вторгнення в Україну». Також китайська сторона хоче виключити Росії з частки прибутку від китайського ринку, запропонувавши натомість 70% прибутку від решти ринку. Так як китайський ринок значно прибутковіший через те, що за межами Китаю CR929 буде складно конкурувати з Boeing і Airbus, то участь Росії в угоді може виявитися не вигідним. У липні 2022 року це опосередковано підтвердив віце-прем'єр-міністр РФ Юрій Борисов, сказавши про скорочення участі Росії у проекті створення літака CR929: «Китай

дедалі менше зацікавлений у наших послугах». До червня 2023 Китай повністю виключив Росію з проекту [45].

22 серпня Reuters повідомило, що Туреччина збільшила імпорт нафти з Росії, у тому числі сортів Urals та Siberian Light до більш ніж 200 тисяч барелів на добу у 2022 році порівняно з 98 тисячами барелів на добу за аналогічний період у 2021 році. За оцінкою агентства, торгівля між Туреччиною та Росією процвітає, оскільки турецьким компаніям вдалося заповнити порожнечу, що утворилася в результаті відходу європейських компаній [127].

21 вересня 2022 року Bloomberg повідомив про нову директиву ЄС, яка містить пом'якшення санкцій проти Росії, зокрема, яка дає дозвіл на транспортування російського вугілля. У директиві заявлялося, що передача вугілля та супутніх товарів, «має бути дозволена для боротьби з відсутністю продовольчої та енергетичної безпеки у всьому світі». Крім вугілля дозвіл належав до продовольчих товарів та сільськогосподарських добрив. За заявою представника Єврокомісії Данієля Феррі, у директиві також надається дозвіл на фінансування та надання послуг страхування для транспортування цієї продукції [55].

Раніше Єврокомісія заявляла про заборону транспортування та фінансові послуги для цих товарів. Повідомлялося, що директива викликала протести низки східноєвропейських країн.

За оцінкою Washington Post, скорочення постачань російського природного газу стало головним фактором зростання цін, в результаті якого європейські країни зіткнулися в зростаючому «енергетичному злиднях». Видання повідомило, що у Великобританії ті, хто потребує відмовляються від домашніх тварин, у Польщі чиновники розглядають питання про поширення протидимних масок, можливого спалювання взимку сміття для обігріву, у Німеччині почастишали випадки незаконної вирубки лісів для опалення [58].

У вересні 2022 року ціни на газ та електроенергію в Європі впали завдяки заходам, вжитим урядами європейських країн та заміщенню частини російських

постачань газу. Газосховища у Європі заповнилися на 86%. Попит на газ, ймовірно, ще зросте у жовтні, а також невідомо, наскільки суворою буде зима 2022 року. Проте, на думку чиновників, фахівців з енергетики та економістів, опитаних Wall Street Journal, хоча дії Росії викличуть багато труднощів для Європи, Путін, швидше за все, не зможе перемогти Європу і вона переживе зиму, не відчуючи нестачі газу. За їхніми словами, як тільки закінчиться зима 2022 року, вплив Путіна на постачання енергоносіїв до Європи критично ослабне [129].

За даними Bloomberg, у березні Росія заборонила експорт берези у відповідь на санкції, запроваджені США та Європейським союзом. Повідомлялося, що у 2022 році на початок жовтня ринок втратив понад 1,4 млн тонн целюлози. Ціни на целюлозу в 2022 році до жовтня зросли приблизно на 45% через те, що різко зросла вартість енергоємних процесів. Повідомлялося, що одним із ефектів стало підвищення цін та зниження якості туалетного паперу [121].

Згідно з даними опублікованими New York Times, експорт через санкції різко скоротився, не дивлячись на це, низка країн різко збільшила обсяг постачання з РФ. Лідером збільшення стала Індія, яка збільшила обсяг російського експорту на 413%, Туреччина ввезла більш ніж у 2 рази більше за російський товар (213%), Бразилія розташувалася на третьому місці збільшивши обсяг поставок на 166%. Деякі Європейські країни також збільшили обсяг продукції, що ввозиться з Росії. Так експорт у Німеччину збільшився на 38%, Бельгію – 130%, Іспанію – 112%, Нідерланди – 74% [89].

Bloomberg повідомив про проблеми, з якими зіткнулися уряди країн, які вирішили затримати суперяхти, які вважаються власністю російських олігархів. За оцінкою агентства, хоча цей крок і спричинив позитивну реакцію, ситуації ці країни зіткнулися з фінансовими та юридичними труднощами. Річний зміст яхти у стані може коштувати від 10 % до 15 % її вартості. У червні 2022 року радник із національної безпеки США Джейк Салліван зазначив, що США доведеться

платити за утримання захоплених яхт. Було відзначено, що для вирішення долі яхт будуть потрібні роки, в деяких необхідно спочатку довести, хто насправді є власником [117].

8 листопада Reuters повідомив про проблеми, з якими зіткнувся великий нафтопереробний завод ISAB компанії «Лукойл», що знаходиться на Сицилії і становить 20% нафтопереробних потужностей Італії. За інформацією агентства, завод змушений використовувати виключно російську нафту, яку поставляє Лукойл, у зв'язку з тим, що його банки-кредитори припинили фінансування і перестали надавати гарантії, необхідні для покупки нафти у альтернативних постачальників. Було наголошено, що «Лукойл» не перебуває під санкціями, проте постачальники та кредитори ISAB побоювалися мати справу з російською організацією. Міністр промисловості Адольфо Урсо заявив, що необхідно зберегти діяльність ISAB після 5 грудня і скликав 18 листопада зустріч із представниками компанії. Італійський уряд уже випустив «компенсаційний лист», щоб запевнити банки-кредитори та постачальників щодо ISAB. Він також провів переговори з представниками двох провідних банків країни, Intesa Sanpaolo (ISP.MI) та UniCredit (CRDI.MI) щодо фінансування ISAB під гарантії державного експортно-кредитного агентства SACE. Профспілки закликали до восьмигодинного страйку в промисловій зоні, де працює ISAB [127].

За повідомленням Bloomberg, Німеччина не виключає тимчасових перебоїв з постачаннями та підвищення цін після набуття чинності заборонаю імпорту російської нафти. Було наголошено, що зі складнощами зіткнуться нафтопереробні заводи PCK Schwedt and TRM Leuna, підключені до трубопроводу «Дружба». Агентство розповіло, що постачання російської нафти на один із заводів вже скоротилися після того, як у вересні Німеччина захопила місцевий підрозділ ПАТ «Роснефть» [57].

За повідомленням Bloomberg від 8 грудня 2022 року, міністр енергетики Омана висловив занепокоєння щодо запровадження верхнього обмеження ціни на російську нафту. Він підкреслив невизначеність, пов'язану з рішенням, і

озвучив побоювання щодо запровадження глобальної стелі цін на нафту і заявив, що подібні обмеження призведуть до скорочення інвестицій у видобуток нафти в усьому світі [90].

27 січня 2023 року прем'єр-міністр Угорщини Віктор Орбан заявив, що Угорщина накладе вето на будь-які санкції ЄС проти Росії, які зачіпають ядерну енергетику. За повідомленням Reuters, у країні експлуатується АЕС «Пакш», обладнана чотирма реакторами ВВЕР-440 російського виробництва загальною потужністю близько 2000 мегават, що використовують паливо з Росії. У 2014 році країни підписали угоду про дообладнання АЕС «Пакш» двома реакторами ВВЕР російського виробництва потужністю 1,2 гігавата кожен. Угорщина раніше вже неодноразово критикувала санкції ЄС щодо Росії, заявляючи, що вони не змогли суттєво послабити Росію, але загрожують руйнацією європейської економіки [117].

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЩОДО ПОДАЛЬШОГО ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВИХ САНКЦІЙ

У підсумках важливо відзначити негативний вплив економічних санкцій на Росію, який був частково згладжений високими цінами на енергоресурси минулого року, що зберегло російську економіку від серйозного спаду. Стосовно санкцій, накладених на РФ, вони були обмежені впливом, оскільки російська держава та економічні суб'єкти змогли обходити їх.

Необхідно зробити негативні наслідки для країн та фінансових центрів, які допомагають Росії уникати обмежень, більш відчутними, розширивши санкції на всю банківську систему РФ та активізуючи заходи для залучення іноземних інвесторів до виходу з російського ринку. Зокрема, важливо розглянути питання про зниження цін на російську нафту шляхом співпраці з західними партнерами України.

Також варто розширити перелік товарів і секторів економіки, які підпадають під санкції, зокрема, шляхом введення заборони на імпорт російських діамантів та алмазної сировини. Україна та її партнери повинні активно працювати над правовим врегулюванням питань стосовно заморожених активів російських олігархів та конфіскації активів, пов'язаних з російською державою, для відновлення України та створення міжнародного механізму компенсації завданих російською воєнною агресією збитків.

Західні санкції змушують РФ переходити на національні валюти у міжнародних розрахунках з країнами-партнерами, зокрема, на юані та рупії. Це створює залежність від таких країн та нівелює принцип фінансової диверсифікації.

Щодо Китаю, він залишається важливим союзником РФ у його протистоянні з Заходом, оскільки Пекін розглядає військово-економічне співробітництво з Москвою як додатковий позитивний фактор у відносинах з

США, Японією та Південною Кореєю. Китай також активізує співпрацю з РФ через ускладнення торгово-економічних відносин з окремими європейськими країнами та ЄС.

Китай намагається уникнути ризику застосування вторинних санкцій, що можуть призвести до втрати важливих західних ринків, таких як США та ЄС. Економіка Китаю сильно інтегрована зі світовою та залежить від зв'язків із США та ЄС, що залишаються його найбільшими торговими партнерами.

Політика нейтралітету Індії у відношенні до війни РФ проти України обумовлена перш за все спробами індійської дипломатії уникнути втягнення в конфлікти такого роду, а також важливістю співпраці з Російською Федерацією. Ймовірність впливу України на таку позицію та забезпечення військово-політичної підтримки Індії у протистоянні з РФ дуже мала.

Ключовим аспектом забезпечення українських інтересів в Індії є просування українського наративу в громадськості та інформаційному просторі щодо подій російсько-української війни. Здатність використати багатовіковий досвід колонізації Росією України та акцентувати увагу на боротьбі українського народу за незалежність та свободу може знайти підтримку в індійському суспільстві, спираючись на його історичний досвід та світогляд.

Відносини між Індією та Росією й надалі матимуть характер ситуативного партнерства. Сторони намагатимуться дотримуватися взаємної нейтральної позиції стосовно регіональних проблем, зокрема у відносинах з сусідніми державами (Індія – стосовно російської воєнної агресії проти України; Росія – стосовно конфліктів Індії з Китаєм та Пакистаном).

У зв'язку зі складною логістикою, фінансовими перешкодами та потужними західними санкціями Індія поступово зменшуватиме свою залежність від імпорту російського озброєння, розширюючи джерела постачання. Потенційно Україна може стати одним з експортерів на індійський ринок озброєнь, включаючи створення спільних підприємств. У довгостроковій

перспективі можливими напрямками українсько-індійської співпраці можуть стати також авіаційна та аерокосмічна галузі.

Стратегічним напрямом співпраці з країнами Центральної Азії та Південного Кавказу є розбудова та спільне взаємовигідне використання Транскаспійського міжнародного транспортного маршруту, а також можливого маршруту постачання нафти й газу з Центральної Азії через Каспійське море до Європи як альтернативного каналу постачання товарів та енергоресурсів, обходячи територію РФ.

Дипломатичні заходи та інституційні механізми повинні бути спрямовані на розширення взаємин з країнами Центральної Азії та Південного Кавказу, особливо з найбільшими економічними партнерами РФ, з метою спільно з західними партнерами допомогти зменшити вплив Росії на них, збалансувати їхні економічні зв'язки з Китаєм і Туреччиною, забезпечити сталий розвиток та диверсифікацію їхніх економік, створити умови для взаємовигідної торгівлі та приваблення інвестицій, а також уникнути постачання санкційних товарів через ці країни на територію РФ.

Важливо використати можливості подальшого розвитку українсько-турецьких відносин, а також прискорити ратифікацію Угоди про вільну торгівлю між Україною та Туреччиною.

Особлива увага повинна бути приділена розбудові транспортних та енергетичних маршрутів, зокрема Транскаспійського міжнародного транспортного коридору та перспективних енергетичних маршрутів, які могли б стати ефективними альтернативами маршрутам, що проходять через територію РФ.

Важливо розглянути можливість залучення Туреччини та країн Центральної Азії та Південного Кавказу до післявоєнного відновлення України та створення спільних підприємств для просування української продукції на ринки геополітичних та регіональних партнерів.

Слід активно розвивати засоби інформування країн Перської затоки арабською мовою про події в Україні, особливо щодо злочинів РФ на території України та можливостей співпраці між українськими та арабськими підприємствами.

Варто розглянути глобальні двосторонні проєкти з участю провідних країн Перської затоки, реалізація яких дозволить вийти на ринки третіх країн. Такі проєкти можливі в машинобудуванні, чорній та кольоровій металургії, нафтопереробній промисловості, розширенні військово-технічної співпраці та інших галузях.

Одним з можливих напрямків подальшого використання фінансових санкцій може бути розширення їхнього обсягу та глибини. Це може включати посилення санкційного тиску на російський фінансовий сектор, урядові особи та ключові галузі економіки. Такий підхід може сприяти подальшому обмеженню доступу Росії до міжнародних фінансових ресурсів та збільшенню її ізоляції на міжнародній арені.

Крім того, можливе удосконалення та розширення інструментів фінансового моніторингу та контролю за рухом капіталу, що може допомогти у боротьбі з незаконними фінансовими операціями та відмиванням коштів.

Для забезпечення ефективності фінансових санкцій важливо також забезпечити їхнє гармонізоване використання з іншими формами тиску, такими як дипломатичні заходи та економічні обмеження. Крім того, важливо розвивати та зміцнювати міжнародне співробітництво у сфері застосування санкцій та спільно координувати дії для досягнення спільних цілей.

У кінцевому підсумку, ефективне використання фінансових санкцій проти Росії потребує комплексного підходу, ураховуючи різноманітні аспекти їхнього застосування та можливі наслідки для всіх зацікавлених сторін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 47-й випуск регулярного дайджесту про вплив виходу іноземних компаній на економіку РФ. *Kyiv School of Economics*. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/47-y-vipusk-regulyarnogo-daydzhestu-pro-vpliv-vihodu-inozemnih-kompaniy-na-ekonomiku-rf/>
2. АрміяInform. До бази іноземних компонентів зброї додано деталі чорних «шахедів». *Інформаційне агентство АрміяInform*. URL: <https://armyinform.com.ua/2024/02/16/do-bazy-inozemnyh-komponentiv-zbroyi-dodano-detali-chornyh-shahediv/>
3. Вучић за РТС: У Србији дефакто уведено ванредно стање. *РТС*. URL: <https://www.rts.rs/vesti/politika/4841666/aleksandar-vucic-predsednik-lavrov-poseta-ukrajina-rat-rusija.html>
4. Держкомпенсація авіакомпаніям. Обліт території Росії. *Новини бізнесу, економіки, фінансів, ринків та компаній – НВ Бізнес*. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/markets/igry-s-gosudarstvom-podesheveyut-li-aviability-pri-kompensacii-za-oblet-territorii-rossii-50044337.html>
5. Гібридний атом. Росія використовує корупційну «чорну дірку» для експансії. Більше інформації на порталі Антикор: https://antikor.com.ua/articles/588366-gibridnyj_atom_rossija_ispoljzuet_korrupsionnuju_chernuju_dyru_dlja_ekspansi_i
i. *Антикор*. URL: https://antikor.com.ua/articles/588366-gibridnyj_atom_rossija_ispoljzuet_korrupsionnuju_chernuju_dyru_dlja_ekspansi_i
6. Економічна правда. Франція заморозила 22 мільярди євро російського центробанку. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/03/20/684368/>

7. Економічна правда. Швейцарія заморозила російські активи на понад 6 мільярдів доларів. *Економічна правда*.
URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/03/24/684632/>
8. Економічна правда. Як Китай став головним постачальником Росії компонентів для зброї. *Економічна правда*.
URL: <https://www.epravda.com.ua/weeklycharts/2023/04/27/699521/>
9. Європейська правда. Нідерланди заморозили російські активи майже на 400 млн євро. *Європейська правда*.
URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/03/22/7136405/>
10. Західні компоненти для зброї і надалі постачали до Росії після повномасштабного вторгнення. *НАКО*. URL: <https://nako.org.ua/news/new-report-links-western-made-components-to-the-weapons-used-in-russias-suspected-ukraine-war-crimes>.
11. Іванова А. Білорусь визнала, що через санкції втрачає до \$18 мільярдів за рік. *Укрінформ* - актуальні новини України та світу.
URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3484258-bilorus-viznala-so-cerez-sankcii-vtracae-do-18-milardiv-za-rik.html>
12. Інформація ЦБ РФ. У Росії вп'яте за пів року підвищили облікову ставку. *Економічна правда*.
URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2023/12/15/707751/>
13. Ізоляція: з яких міжнародних організацій та програм вигнали росію після 24 лютого. *Слово і Діло*.
URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/11/18/infografika/polityka/izolyacziya-yakux-mizhnarodnyx-orhanizaczij-ta-prohram-vyhna-ly-rosiyu-pislya-24-lyutoho>
14. Кінець ери радянської зброї: Індія прагне позбутися залежності від російських озброєнь та військової техніки | Defense Express. *Військовий портал Defense Express* - все про військову справу. URL: https://defence-ua.com/army_and_war/indija_pragne_pozbutisja_zalezhnosti_vid_rosijskih_ozbrojen_ta_vijskovoji_tehniki-7347.html

- 15.Контур. Мінус понад тисячу окупантів та сотню одиниць техніки: втрати ворога станом на 3 травня. 24 Канал. URL: https://24tv.ua/vtrati-rosiyi-viyni-ukrayinoyu-standom-3-travnnya-2024-statistika_n2547898
- 16.Криза на ринку праці перетворює Росію на країну працюючих бідних. *Eurasianet*. URL: <https://russian.eurasianet.org>
- 17.Курс валют Лютий 2022. *porschefinance*. URL: <https://portal.porschefinance.ua/exchange-rates?year=2022&month=2> (
- 18.Міністерство закордонних справ України / MFA of Ukraine. *Facebook*. URL: <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=353999626770509&set=pb.100064814226458.-2207520000&type=3>
- 19.Равченко О. Філіппіни відмовились купувати в Росії вертольоти, - ЗМІ. *LB.ua*. URL: https://lb.ua/world/2022/07/27/524491_filippini_vidmovilis_kupuvati.html
- 20.Рік змін: будуємо сильну інституцію в умовах воєнного стану. *Омбудсман*. URL: <https://ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/richniybrifdiyalnostiupovnovazhenogoverkhovnoiradiukrainizprav-2.pdf>.
- 21.Росстат представляє другу оцінку ВВП за 2022 рік. Чому економіку Росії не обвалили війна і санкції. Але найгірше у неї попереду - *BBC News Україна*. *BBC News Україна*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cyx44wn1qdzo>
- 22.Репотило О. Росстат каже, що ВВП Росії знизився лише на 1,8%. Економіст Олександр Шепотило не згоден – падіння становить близько 5%. Ось його аргументи – *Forbes.ua*. *Forbes.ua* | Бізнес, мільярдери, новини, фінанси, інвестиції, компанії. URL: <https://forbes.ua/svit/chomu-vvp-rosii-znizivsya-na-na-18-yak-zvitue-rosstat-a-na-blizko-5-12072023-14763> (дата звернення: 03.05.2024).
- 23.Свобода Р. Парламент Словаччини визнав Росію державою-спонсором тероризму, а російський режим – терористичним. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-slovachchyna-rf-rezhym-teroryzm/32274497.html>

24. Тижневий зріз – Російське викопне паливо 14 серпня 2023 - 20 серпня 2023. *CREA*. URL: <https://energyandcleanair.org/ua/weekly-snapshot-russian-fossil-fuels-14-to-20-august-2023/>.
25. Українська правда. Нижня палата парламенту Нідерландів визнала РФ державою-спонсором тероризму. *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/11/24/7377867/>
26. Уоттс О. Туалетний папір коштує більше ніж рубль - професор Єлю про економіку Росії після виходу з відти міжнародних компаній. *Voice of America*. URL: <https://www.holosameryky.com/a/profesor-sonnenfild-pro-ekonomiku-rosii/7229280.html>
27. ФОКУС Р. Підтримки України не буде: в Алжирі завершився дводенний саміт Ліги арабських держав. *ФОКУС*. URL: <https://focus.ua/uk/world/535699-podderzhki-ukrainy-ne-budet-v-alzhire-zavershilsya-dvuhdnevny-sammit-ligi-arabskih-gosudarstv>
28. Через війну проти України заарештовано десятки яхт російських олігархів: рейтинг найдорожчих. *Телеграф*. URL: <https://telegraf.com.ua/ukr/dengi/2022-05-06/5704353-iz-za-voyny-protiv-ukrainy-arestovany-desyatki-yakht-rossiyskikh-oligarkhov-reyting-samykh-dorogikh>
29. Через війну проти України РФ втратить вплив у пострадянських державах – ISW. *ГЛАВКОМ*. URL: <https://glavcom.ua/world/world-politics/cherez-vijnu-proti-ukrajini-rf-vtratit-vpliv-u-postradjanskikh-derzhavakh-isw--914947.html> (дата звернення: 03.05.2024).
30. Як міжнародні компанії виходять з російського ринку. *DOZORRO: Громадський контроль держзакупівель*. URL: <https://dozorro.org/blog/vihid-mizhnarodnih-biznesiv-z-rosijskogo-rinku-chi-ye-progres>
31. Ahn, Daniel P., and Rodney D. Ludema. 2020. The sword and the shield: The economics of targeted sanctions. *European Economic Review* 130: 103587.
32. Alakent B. Türkiye's Akkuyu NPP progressing rapidly, set to boost economy, power supply. *Daily Sabah*.

- URL: <https://www.dailysabah.com/business/energy/turkiyes-akkuyu-npp-progressing-rapidly-set-to-boost-economy-power-supply>
- 33.Allen, Susan Hannah. 2005. The determinants of economic sanctions success and failure. *International Interactions* 31: 117–38.
 - 34.Alnasrawi, Abbas. 2001. Iraq: Economic sanctions and consequences, 1990–2000. *Third World Quarterly* 22: 205–18.
 - 35.Barber, James. 1979. Economic sanctions as a policy instrument. *International Affairs* 55: 367–84.
 - 36.Besedeš, Tibor, Stefan Goldbach, and Volker Nitsch. 2021. Cheap talk? Financial sanctions and non-financial firms. *European Economic Review* 134: 103688.
 - 37.Brent crude oil price annually 1976-2024 | Statista. *Statista*. URL: <https://www.statista.com/statistics/262860/uk-brent-crude-oil-price-changes-since-1976/>
 - 38.Cafiero G. Analysis: The Russia-Ukraine war and the view from Saudi Arabia. *Al Jazeera*. URL: <https://www.aljazeera.com/news/2022/10/24/analysis-russia-ukraine-war-view-from-saudi-arabia>
 - 39.Canada Gazette, Part 2, Volume 156, Number 6: Regulations Amending the Special Economic Measures (Russia) Regulations. *Canada Gazette - Gazette du Canada*. URL: <https://gazette.gc.ca/rp-pr/p2/2022/2022-03-16/html/sor-dors47-eng.html>
 40. Capdevila, Gustavo (18 August 2000). "United Nations: US Riled by Economic Sanctions Report". Institute for Agriculture and Trade Policy.
 - 41.China helping to arm Russia with helicopters, drones and metals. *The Telegraph*. URL: <https://www.telegraph.co.uk/world-news/2023/08/19/china-helping-arm-russia-helicopters-drones-metals-xi-putin/>
 - 42.China's Belt and Road spending in Russia drops to zero. *Financial Times*. URL: <https://www.ft.com/content/470e2518-410b-4e78-9106-cf881dd43028>
 - 43.China's Total Export & Import Values by Country/Region, August 2023 (in USD). *Home - GACC*. URL: <http://english.customs.gov.cn/Statics/c860ca6d-30da-4ea0-ad79-18db3ffcb092.html>

44. Council of Europe. The Russian Federation is excluded from the Council of Europe. *Portal*. URL: <https://www.coe.int/en/web/portal/-/the-russian-federation-is-excluded-from-the-council-of-europe>
45. Cracks appear in US\$50 billion Russian-Chinese passenger jet project. *South China Morning Post*. URL: https://www.scmp.com/news/china/diplomacy/article/3186359/us50-billion-russian-chinese-joint-venture-build-passenger-jet?module=perpetual_scroll_0&pgtype=article&campaign=3186359
46. Demarais A. No, Russia Is Not Massively Skirting Sanctions. *Foreign Policy*. URL: <https://foreignpolicy.com/2023/05/25/russia-sanctions-evasion-west-ukraine-war-oil-gas-semiconductors-china/>
47. Department for Culture, Media and Sport. Statement on Russia's war on Ukraine and international sport. *GOV.UK*. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/statement-on-russias-war-on-ukraine-and-international-sport/statement-on-russias-war-on-ukraine-and-international-sport>
48. Dion Nissenbaum. Chinese Parts Help Iran Supply Drones to Russia Quickly, Investigators Say. *WSJ*. URL: https://www.wsj.com/articles/china-helps-iran-supply-drones-to-russia-quickly-investigators-say-dd492264?mod=world_lead_pos4.
49. Dreher, Axel. 2006. Does globalization affect growth? Evidence from a new index of globalization. *Applied Economics* 38: 1091–110.
50. Drezner, Daniel W. 2011. Sanctions sometimes smart: Targeted sanctions in theory and practice. *International Studies Review* 13: 96–108.
51. Drury, A. Cooper. 1998. Revisiting economic sanctions reconsidered. *Journal of Peace Research* 35: 497–509.
52. EBRD sees war on Ukraine causing major growth slowdown. *European Bank for Reconstruction and Development (EBRD)*.

URL: <https://www.ebrd.com/news/2022/ebrd-sees-war-on-ukraine-causing-major-growth-slowdown.html>

53.EU adopts 11th package of sanctions against Russia for its continued illegal war against Ukraine. *European Commission - European Commission*.

URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_3429

54.EU goods worth at least \$1bn vanish in Russia ‘ghost trade’. *Financial Times*.

URL: <https://www.ft.com/content/76fc91b2-3494-4022-83d0-9d6647b38e3d>

55.EU Guidance Weakens Bloc’s Sanctions on Coal, Countries Warn. *Bloomberg*.

URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-09-20/eu-guidance-weakens-the-bloc-s-sanctions-on-coal-countries-warn>

56.EU Operators Register Flight Time Extensions Due to Russian Airspace Closure. *Schengen News*. URL: <https://www.schengenvisainfo.com/news/eu-operators-register-flight-time-extensions-due-to-russian-airspace-closure/>

57.Europe Gas Prices Drop as Nations Ramp Up Efforts to Ease Crisis. *Bloomberg*.

URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-09-19/europe-gas-drops-as-nations-ramp-up-measures-to-ease-crisis?leadSource=uverify%20wall>

58.Faiola A., Guinan-Bank V., Adam K. Coal stoves and wood thieves: Europe braces for winter without Russian gas. *Washington Post*.

URL: <https://www.washingtonpost.com/world/2022/09/17/europe-russian-natural-gas-prices-firewood/>

59.FATF Statement on the Russian Federation. *FATF Home*. URL: <https://www.fatf-gafi.org/en/publications/Fatfgeneral/fatf-statement-russian-federation.html>

60.Foreign, Commonwealth & Development Office. UK introduces new sanctions against Russia including ban on ships and fresh financial measures. *GOV.UK*.

URL: <https://www.gov.uk/government/news/uk-introduces-new-sanctions-against-russia-including-ban-on-ships-and-fresh-financial-measures>

61.France-Presse A. Iran, Russia Ink Deal to Complete Major Transport Network. *Voice of America*. URL: <https://www.voanews.com/a/iran-russia-ink-deal-to-complete-major-transport-network/7097713.html>

62. Fred Weir. Why is democratic India helping Russia avoid Western sanctions?. *The Christian Science Monitor*. URL: <https://www.csmonitor.com/World/Europe/2023/0207/Why-is-democratic-India-helping-Russia-avoid-Western-sanctions>
63. Further Curbing Russia's Efforts to Evade Sanctions and Perpetuate its War Against Ukraine. *Department of State's*. URL: <https://www.state.gov/further-curbing-russias-efforts-to-evade-sanctions-and-perpetuate-its-war-against-ukraine/>.
64. Germany Warns of Potential Bottlenecks From Russian Oil Embargo. *Bloomberg*. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-11-16/germany-warns-of-potential-bottlenecks-from-russian-oil-embargo>
65. Giumelli, Francesco (November 2015). "Understanding United Nations targeted sanctions: an empirical analysis". *International Affairs*. 91 (6). Oxford University Press: 1351–1368. doi:10.1111/1468-2346.12448
66. Gotev G. Turkey halts transit of sanctioned goods to Russia. *www.euractiv.com*. URL: <https://www.euractiv.com/section/global-europe/news/turkey-halts-transit-of-sanctioned-goods-to-russia/>
67. Halcoussis, Dennis, William H. Kaempfer, and Anton D. Lowenberg. 2021. The public choice approach to economic sanctions: Retrospect and prospect. In *Research Handbook on Economic Sanctions*. Edited by Peter A. G. van Bergeijk. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, chp. 7. pp. 152–66.
68. Haynes D. Arms contract shows Iran has sold Russia ammunition for Ukraine war, says security source. *Sky News*. URL: <https://news.sky.com/story/arms-contract-shows-iran-has-sold-russia-ammunition-for-ukraine-war-says-security-source-12896127>
69. Here's what to know about India's ties with Russia. *PBS NewsHour*. URL: <https://www.pbs.org/newshour/world/heres-what-to-know-about-indias-ties-with-russia>

- 70.Home Office. Tier 1 Investor Visa route closes over security concerns. *GOV.UK*. URL: <https://www.gov.uk/government/news/tier-1-investor-visa-route-closes-over-security-concerns>
- 71.Hotten B. R. Ukraine conflict: What is Swift and why is banning Russia so significant?. *BBC Home - Breaking News, World News, US News, Sports, Business, Innovation, Climate, Culture, Travel, Video & Audio*. URL: <https://www.bbc.com/news/business-60521822>
- 72.Hufbauer, Gary Clyde, and Euijin Jung. 2020. What's new in economic sanctions? *European Economic Review* 130: 103572.
- 73.Hufbauer, Gary Clyde, Jeffrey J. Schott, and Kimberly Ann Elliott. 1990. *Economic Sanctions Reconsidered: History and Current Policy*. Washington, DC: Institute for International Economics.
- 74.Joint Statement from the REPO Task Force. *U.S. Department of the Treasury*. URL: <https://home.treasury.gov/news/press-releases/jy1329>
- 75.Joshi, Sumit, and Ahmed Saber Mahmud. 2020. Sanctions in networks. *European Economic Review* 130: 103606.
- 76.Kaempfer, William H., and Anton D. Lowenberg. 2007. The Political Economy of Economic Sanctions. In *Handbook of Defense Economics*. Edited by Todd Sandler and Keith Hartley. Amsterdam: North-Holland, vol. 2, chap. 27. pp. 867–911.
- 77.Kent L., Abdelaziz S. Iran has a direct route to send Russia weapons – and Western powers can do little to stop the shipments | CNN. *CNN*. URL: <https://edition.cnn.com/2023/05/26/europe/iran-russia-shipments-caspian-sea-intl-cmd/index.html>
- 78.Krustev, Valentin L., and T. Clifton Morgan. 2011. Ending economic coercion: Domestic politics and international bargaining. *Conflict Management and Peace Science* 28: 351–76.
- 79.Kuwait settling Russian financial claims without violating embargo - TimesKuwait. *TimesKuwait*. URL: <https://timeskuwait.com/news/kuwait-settling-russian-financial-claims-without-violating-embargo/>

80. Lindsay, James M. 1986. Trade sanctions as policy instruments: A re-examination. *International Studies Quarterly* 30: 153–73.
81. Marcus, Jonathan (26 July 2010). "Analysis: Do economic sanctions work?". BBC News.
82. Middle East Responses to the Ukraine Crisis. *The Washington Institute*. URL: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/middle-east-responses-ukraine-crisis>
83. Ministarstvo za N1 potvrdilo: NIS ostaje bez ruske nafte koja stiÅ¾e preko JANAFA. *N1*. URL: <https://n1info.rs/biznis/ministarstvo-za-n1-potvrdilo-nis-ostaje-bez-ruske-nafte-koja-stize-preko-janaf/>
84. More than 100 Russian companies presented their technologies to Saudi partners at the first business mission Made in Russia + INNOPROM in Riyadh. *Made in Russia + INNOPROM multi-industry business mission to Saudi Arabia*. URL: <http://ksabm.com/tpost/aic1k10lh1-more-than-100-russian-companies-presente>
85. Mubadala, Qatar Fund Holding On to Russian Assets for Now. *Bloomberg*. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-02-28/mubadala-qatar-fund-said-to-hold-on-to-russian-assets-for-now>
86. Natural gas price statistics - Statistics Explained. *Language selection | European Commission*. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Natural_gas_price_statistics&oldid=600472
87. Neuenkirch, Matthias; Neumeier, Florian (2015-12-01). "The impact of UN and US economic sanctions on GDP growth" (PDF). *European Journal of Political Economy*. 40: 110–125. doi:10.1016/j.ejpoleco.2015.09.001.
88. New Bahrain Poll Reveals Support for Russia, Entente with Iran, Split on Israel. *The Washington Institute*. URL: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/new-bahrain-poll-reveals-support-russia-entente-iran-split-israel>

- 89.NYT: U.S. Campaign to Isolate Russia Shows Limits After 2 Years of War. *The New York Times*. URL: <https://www.nytimes.com/2024/02/22/us/politics/russia-war-anniversary-sanctions.html>
- 90.Oman's Energy Minister Says Oil Producers Are Uneasy Over Russia Cap. *Bloomberg*. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-12-08/oil-producers-uneasy-over-russia-price-cap-oman-s-energy-minister-says>
- 91.Over 1,000 Companies Have Curtailed Operations in Russia—But Some Remain. *Yale School of Management | Educating Leaders for Business and Society*. URL: <https://som.yale.edu/story/2022/over-1000-companies-have-curtailed-operations-russia-some-remain>
- 92.Pape, Robert A. 1997. Why Economic Sanctions Do Not Work. *International Security* 22: 90–136.
- 93.Pape, Robert A. 1998. Why Economic Sanctions Still Do Not Work. *International Security* 23: 66–77.
- 94.Peksen, Dursun; Jeong, Jin Mun (30 August 2017). "Domestic Institutional Constraints, Veto Players, and Sanction Effectiveness". *Journal of Conflict Resolution*. 63: 194–217. doi:10.1177/0022002717728105.
- 95.Philippines tries to claw back money after canceling Russian helicopter deal. *Defense News*. URL: <https://www.defensenews.com/global/asia-pacific/2022/08/11/philippines-tries-to-claw-back-money-after-canceling-russian-helicopter-deal/>
- 96.Poland - Resolution on the Recognition of the Russian Federation as a State Supporting Terrorism. NATO. URL: <https://www.nato-pa.int/document/resolution-parliament-poland-recognition-russian-federation-state-supporting-terrorism>
- 97.Power J. G7 weighs new sanctions on Russia to end Ukraine war. *Al Jazeera*. URL: <https://www.aljazeera.com/news/2023/5/18/g7-weighs-new-sanctions-on-russia-to-end-ukraine-war>
- 98.Proclamation 10371—Declaration of National Emergency and Invocation of Emergency Authority Relating to the Regulation of the Anchorage and Movement

- of Russian-Affiliated Vessels to United States Ports | The American Presidency Project. *Welcome to The American Presidency Project | The American Presidency Project*. URL: <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/proclamation-10371-declaration-national-emergency-and-invocation-emergency-authority>
99. Publication: Global Economic Prospects, June 2022. *Open Knowledge Repository*. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/entities/publication/785d9bcf-89e5-5a42-925b-a996f2861208>
100. Question and answers on the fifth package of restrictive measures against Russia. *European Commission - European Commission*. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/QANDA_22_2333
101. Regulation - 2022/576 - EN - EUR-Lex. *EUR-Lex – Access to European Union law – choose your language*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32022R0576>
102. Remarks by U.S. Department of the Treasury's Under Secretary for Terrorism and Financial Intelligence Brian Nelson in Türkiye. *U.S. Department of the Treasury*. URL: <https://home.treasury.gov/news/press-releases/jy1248>
103. RFE/RL. China has completely excluded Russia from the CR929 joint project. *Radio Svoboda*. URL: <https://www.svoboda.org/a/kitay-polnostjyu-isklyuchil-rossiyu-iz-sovmestnogo-proekta-samolyota-cr929/32471940.html>
104. Rouble slides to 10-month low as falling energy prices bite. *Financial Times*. URL: <https://www.ft.com/content/2feb14af-bd59-4d22-9731-ab90f73eee93>
105. Russia assembles ‘shadow fleet’ of tankers to help blunt oil sanctions. *Financial Times*. URL: <https://www.ft.com/content/cdef936b-852e-43d8-ae55-33bcbbb82eb6>
106. Russia Plan for Turkey’s Gas Hub Is Still on Agenda, Putin Says. *Bloomberg*. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2023-07-29/russia-plan-for-turkey-s-gas-hub-is-still-on-agenda-putin-says>

107. Russia Seeks China, Saudi to Head Off New Financial Curbs. *Bloomberg*.
URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2023-09-08/russia-plans-diplomatic-push-to-block-more-financial-sanctions>
108. Russia's economic contraction last year mitigated by government spending. *BOFIT*.
URL: https://www.bofit.fi/en/monitoring/weekly/2023/vw202309_1/
109. Russia's Rupee Trap Is Adding to \$147 Billion Hoard Abroad. *Bloomberg*.
URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2023-06-01/russia-s-rupee-trap-is-adding-to-147-billion-hoard-stuck-abroad>
110. Russia's war on Ukraine: Designating a state as a sponsor of terrorism. *AT A GLANCE*.
URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2022/738218/EPRS_ATA\(2022\)738218_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2022/738218/EPRS_ATA(2022)738218_EN.pdf)
111. Russian economy shrank revised 1.8% in Q1- stats service. *MarketScreener*.
URL: <https://www.marketscreener.com/news/latest/Russian-economy-shrank-revised-1-8-in-Q1-stats-service--44123418/>
112. Russian Elites, Proxies, and Oligarchs Task Force Ministerial Joint Statement. *Department of Justice | Homepage | United States Department of Justice*. URL: <https://www.justice.gov/opa/pr/russian-elites-proxies-and-oligarchs-task-force-ministerial-joint-statement>
113. Russian foreign trade tracker. *Bruegel | The Brussels-based economic think tank*.
URL: <https://www.bruegel.org/dataset/russian-foreign-trade-tracker>
114. Sanctions-Proof Yuan to Putin's Rescue After Oil Cap Hits Budget. *Bloomberg*.
URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2023-01-24/sanctions-proof-yuan-to-putin-s-rescue-after-oil-cap-hits-budget>
115. Saudi Arabia and Russia are cutting oil supply again in bid to boost prices. *AP News*. URL: <https://apnews.com/article/oil-prices-saudi-arabia-russia-production-cuts-ef462b2e9cc229cc1215f9c8a0bab3c2>

116. Saudi Arabia, Oman assure citizens of sufficient wheat supplies amid global shortages. *Middle East Monitor*. URL: <https://www.middleeastmonitor.com/20220517-saudi-arabia-oman-assure-citizens-of-sufficient-wheat-supplies-amid-global-shortages/>
117. Seizing a Russian Superyacht Is Much More Complicated Than You Think. *Bloomberg*. URL: <https://www.bloomberg.com/news/features/2022-11-07/russian-oligarch-s-seized-yachts-are-costing-tax-payers-millions>
118. Sněmovna usnesením označila současný ruský režim za teroristický (15.11.2022). URL: <https://www.psp.cz/sqw/cms.sqw?z=16713>
119. Split opinion in India on whether Russia or Western countries to blame for Ukraine conflict: Survey | India News - Times of India. *The Times of India*. URL: <https://timesofindia.indiatimes.com/india/split-opinion-in-india-on-whether-russia-or-western-countries-to-blame-for-ukraine-conflict-survey/articleshow/95050848.cms>
120. The Castellum.AI dashboard provides consolidated Russia sanctions data. – Castellum.AI. *Castellum.AI*. URL: <https://www.castellum.ai/russia-sanctions-dashboard>
121. Toilet Paper Is Going to Get Costlier. Blame Russia. *Bloomberg*. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-10-12/supply-chain-crisis-ensnarls-toilet-paper-producers-as-russia-ban-roils-market>
122. Trade Map - List of supplying markets for a product imported by India. □ *Short URL service*. URL: <http://surl.li/mqvrf>
123. Trade Map - Trade statistics for international business development. *Trade Map - Trade statistics for international business development*. URL: <https://www.trademap.org>
124. Treasury Targets Russian Financial Facilitators and Sanctions Evaders Around the World. U.S. Department of the Treasury. URL: <https://home.treasury.gov/news/press-releases/jy1402>

125. Ukrinform. Норвегія виведе російські активи зі свого суверенного фонду. *Укрінформ - актуальні новини України та світу*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3415171-norvegia-vivede-rosijski-aktivi-zi-svogo-suverennogo-fondu.html>
126. Ukrinform. У Китаї заперечують постачання Росії компонентів для виробництва зброї. *Укрінформ - актуальні новини України та світу*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3751055-u-kitai-zaperecuut-postacanna-rosii-komponentiv-dla-virobnictva-zbroi.html>
127. Valentina Za. Italy's plans to secure financing for Lukoil refinery face obstacles, sources say. *Reuters*. URL: <https://www.reuters.com/business/energy/italys-plans-secure-financing-lukoil-refinery-face-obstacles-sources-say-2022-11-08/>.
128. Verejnost' a médiá : Udalosti : NRSR: Poslanci uznesením opätovne odsúdili ruskú agresiu na Ukrajine - Národná rada Slovenskej republiky. *Úvod - Národná rada Slovenskej republiky*. URL: <https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=udalosti/udalost&MasterID=56319>
129. Vladimir Putin's Energy War With Europe Seems to Falter. *WSJ*. URL: <https://www.wsj.com/articles/vladimir-putins-energy-war-with-europe-seems-to-falter-11663523925>
130. WAR SETS BACK THE GLOBAL RECOVERY. *INTERNATIONAL MONETARY FUND*. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2022/04/19/world-economic-outlook-april-2022>
131. Weber, Patrick M., and Gerald Schneider. 2020. How many hands to make sanctions work? Comparing EU and US sanctioning efforts. *European Economic Review* 130: 103595.
132. Weiss, Thomas G. 1999. Sanctions as a Foreign Policy Tool: Weighing Humanitarian Impulses. *Journal of Peace Research* 36: 499–509.

133. West presses UAE to clamp down on suspected Russia sanctions busting. *Financial Times*. URL: <https://www.ft.com/content/fca1878e-9198-4500-b888-24b17043c507>
134. West probes potential sanction dodging as exports to Russia's neighbours surge. *Financial Times*. URL: <https://www.ft.com/content/4961a96c-16ac-496b-8aba-16d6025e4dfe>
135. Westfall S., Simon M. F. Which countries have expelled Russian diplomats over Ukraine?. *Washington Post*. URL: <https://www.washingtonpost.com/world/2022/03/30/diplomat-expulsion-russian-embassy-expel/>
136. Whalen J., Belton C. Sanctions haven't stopped Russia, but a new oil ban could cut deeper. *Washington Post*. URL: <https://www.washingtonpost.com/business/2023/02/15/russia-sanctions-impact-ukraine-war/>
137. Worse Than a Crisis. The 2022 Russian economic anomaly: how it works, and where it is headed. *Re: Russia*. URL: <https://re-russia.net/en/expertise/052/>

АНОТАЦІЯ

Клим О.О. “ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ФІНАНСОВИХ САНКЦІЙ ЯК ІНСТРУМЕНТУ МІЖНАРОДНОГО ВПЛИВУ” – Рукопис.

Бакалаврська робота IV-го курсу денної форми навчання на здобуття освітнього рівня бакалавра спеціальності 292 “Міжнародні економічні відносини”. Державний університет «Житомирська політехніка». Факультет національної безпеки, права та міжнародних відносин, Житомир, 2024.

Бакалаврська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел. Основний зміст викладено на 56 сторінках друкованого тексту, у тому числі 10 рисунків, 1 таблиця, список використаних джерел налічує 137 найменувань.

У першому розділі “ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ФІНАНСОВИХ САНКЦІЙ”, розглянуто поняття і сутність фінансових санкцій, методи оцінки ефективності фінансових санкцій та проаналізована практика використання фінансових санкцій у міжнародних конфліктах.

У другому розділі “МІЖНАРОДНІ САНКЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ СТРИМУВАННЯ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ ПІСЛЯ ПОВНОМАШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ ” розглянуто фінансові санкції запроваджені проти Росії та механізми їх обходу.

У третьому розділі “ ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАХОДІВ ЗАСТОСОВАНИХ КРАЇНАМИ ЗАХОДУ ” розглянуто вплив фінансових санкцій на Росію та інші країни, описано негативні наслідки.

Ключові слова: фінансові санкції, інструменти міжнародного впливу